

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обемі трьох аркушів.
ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРН ВІНОСИТЬ:
 З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 зар., [для заграниці 8 рублів або 16 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 зар., [для заграниці 6 рублів або 12 марок], на пів року 3 зар., на чверть року 1 зар. 50 кр. — Одно число коштує 80 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.
 Рукониси мають бути писані правописно „Зорі“. Твори узані редакцією непридатними до поміщення, ввертає ся авторам [на їх кошт] без поясненя причин. — Редакція відповідає тільки на ті писма, до котрих долучено поштою марки: ся постанова не дотичить письменників, що містять свої твори в „Зорі“.

ОБЛОГА БУШИ.

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ З ЧАСІВ ХМЕЛЬНИЦНИНИ — МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.

◆ [Далі.] ◆

VI.

— А що, хлопці, чи повкладали усіх вороженьків спати? — запитав сотник у козаків, що по кладках із рову вертались до маж.

— Усіх, батьку, до єдиного, — відповів сивоусий запорожець: — одлому Німότη не хотіло ся страх як з очим світлом прощатись, все махав шаблею, боронив ся, дак я таки його упрохав, садонувши під ребро списом поштиво... ну і послухав ся, язика показав...

— Це він тобі в насьмішку, на глуз, — засьміяв ся Шрам.

— Та хай йому уже Господь Бог пробачить, як і я дарую, — відповів запорожець сумирно.

— А з наших ніхто не поцілував землі-матері? — спитав сотник.

— Трьох таки клятї уклали, — пробурчав Шрам: — спочатку вони були покидали зброю і стали валятись на про-бі в ногах, а коли нашим було неспроможнo руки спинити, що замашно розмахалась, і воріженьків, як галушки, на списи стромляла, так деякі в скрутї кинулись знову до зброї і давай відбиватись... ну, трьох наших кулями й цокнули...

— Кого-ж та кого?

— Ех, славних козаків, товаришів добрячих, — вітхнув глибоко Шрам: — Стецька Сполтевича, Охрімка Шибай-голову Родана Гонивітра...

— Зробім же першим новосельцям і першу честь, поховаймо їх по козацьки, по лицарськи, щоб вороги над їхніми тілами не знущали ся, а за те може і нам наші друзі відшукать там угорі по придобній місцині: адже все одно, братці, ми тут не забаримось.

— Не забаримось, не задержимось! — відповіли деякі сивочубі понуро.

— А мене навіть кортить туди швидче, — зауважив весело Шрам, показуючи на небо рукою, — що скільки там нашого славного лицарства — сила!

— І ніхто-ж то назад до нас не вертаєть ся, — додав міркуючи сотник.

— Знати, що й там добре, — запевнив чуприндир запорожець і почав з другими козаками копати спільну братську могилу.

Вирили незабаром яму глибоку, поклали в неї трьох товаришів мертвих, при повній зброї козацьї, поставили кожному в голови по пляшці горілки і покрили червоною китайкою.

Сотник перший кинув на неї лопатою грудку землі і промовив:

— Сніть, брати-товариші, спокійно! Нехай над вами земля перем, кійно! Нехай над вами земля перем, Бог пригорне ваші душі козаці, бо за Його святого та за родину, матір ви їх положили.

Дмитро Пильчинів.

Всі побожно поздіймали шапки і понурили замислені голови...

Орися з Катрею стояли на вежі у замці і пантрували за подіями першого нападу пильно. У стислих бровах і в холоднім погляді у Орисі не знати було ні цікавості, ні тривоги, а світилась лишень неохоча воля та похмуре жадання, продати життя найдорожче; за те нервово, ворухливе обличчє у Катрі відбивало на собі всі перелети бурливих сердешних почуть.

Нижче по мурах, між бійницями купчилась инча жонота і діти; жінки прикипіли очима до дружин своїх, до братів, до синів, що скаженому напаснику ворогу добру одсіч давали: по скамянілому виразу думних лиць було не пізнати, які боління трудили їм серце, по німому тремтінню їх уст було не рішити, чи вони шепотіли молитву за братів своїх кривних, а чи проклони на ворогів? Самі тільки діти безжурні, цікаві, перебігали раз-у-раз з однієї бійниці до другої і голосно й весело переказували одно одному свої подиви і вражіння.

А отець Василь з хоругвами і процесією ходив по мурах і віддаля кропив оборонців святаю водою, благаючи у Милосердного Бога ласки на погибель і загин ворогів, і сьпіваючи йому хвальний псалом:

„Помощник і покровитель бисть мні во спасеніє!“

Стара няня вийшла з закутньої башти, а їй ще три баби у слід; у кожної на плечех по мішку книшів, паляниць, пірогів, сала.

— Я, моя дитино, — обернулась до Орисі няня: — понесу сніданок нашим заступникам, а то вони натрудились...

— Неси швидче, мамо, — поквапила її Орися: — хай хоч трохи підживлять ся, поки вороги послуділи, а то, як прочумают ся, то не дадуть і шматка хліба до рота узяти.

— І я піду у бабусю, — захвилювала ся Катря, — хоч на одну мить гляну, побачусь...

— І я, і я те-ж! — кількоро голосів ще похопило ся.

— Ні, — відперечила Орися, — і я може-б жадала ще й як, свого батька хоч раз ще побачити, проте не піду і вас прошу не ходити: не гаразд у такі хвилини, коли душа уготовала ся до смерті, хвилювати її сьвітловими прихилами і збавляти тим її силу.

— Во істину так, — підміцнив і отець Василь, — мені подобає до труженних вийти і окрилити їх силу хрестом, а ви заставайте ся тут з миром.

І пан-отець за проводом дячка і бабів, спустив ся з закутньої башти в містечко і попрямував аж до окопиц.

Сивий кобзар сидів на мурі під одним зазубнем спилю до валів і роспитував у свого проводаря і у других хлопят, що робить ся у пригороді й навкруги, чи перемагають Ляхи козака, чи не ламають ся сила козака? Коли-ж йому довели про славетну одсіч, про знищення до ноги перших напасних ватаг, то старець неяркими очима заплакав і голосно засьпівав:

„Лечу конем, махну мечем, списом перекину,
Та захищу на часину свою Україну:
Ой чого-ж ви полагали, ворожий душі?
Мабуть добре напали ся під мурами Буші?“

Тихо, уважно оточили народнього сьпівця, і молодіці, і діти, й баби, і в розчуленим серцем чували ту думу, захвати та вельбучну.

А навдалі на греблі ворог готує нові жахі: звозять на кам'яну загату шестериками і восьмериками устяж тяженькі гармати, повертають їх пащами до пригороду і набивають смертодайним знаряддєм; коло них гармаші метушать ся і зносять всякий припас.

Зауважив пан сотник, що на греблі лаштуєть ся грізна гриміниця, почесав сердито потилицю і обернув ся до Шрама:

— А що, пане Шраме, — Ляшки-панки здасть ся готують нам подарунки?

— Бачу, батьку, — відізвав ся Шрам: — це-б іще байдуже, а досадно, матері його ковненька, що несла нам їм назад відіслати гостинців: панянки наші мабуть що не теє, а от хіба товстопузиха чи не доплюне, та ще може от оца баба...

А сиротий-го заць — сказав сотник.

Заметушив ся з підручними Шрам, навернув жерлаи до греблі гармати, намірив мётника добре і двигонув першим набом із баби. Всі з надзвичайною пильністю, захистивши долонями очі, стежили за лєтом знаряддя, за skutком вибуху; але ядро, очеркнувши величезну дугу, не досягло мети і шелеснуло перед греблею в воду, метнувши догори цілі пасма яскравого пòплеску.

— Ова! — засьміяли ся козаки: — стара баба, видно, на втори слаба!

— А вже-ж! — додали другі: — розгуркалась з молу, так тепер, як із решета...

— Або, як із верші, — вставив запорожець.

— А тривайте, хай гукне ще і пані, — сказав Шрам і приставив гнота до полицки.

Грюкнула пані, та так, що аж земля кругом стріпонула ся і посипалась грудками в рів, що аж присіли козаки-гармаші, далеко дихонула вона пòклубом білого диму і важко відкотилась назад. З визкітом ядро різонуло повітрі і невидимо полинуло наперед; визкіт хутко звинивсь стогоном, який те-ж ослаб вмиль і замер, а разом з ним у сподіванці замерло багато сердець; але плесо на ставку було все ясним, супокійним, знати було, що ядро все ще летіло, не черкаючись пòверху водяного... а це враз на самісенькій греблі між пушкарями знялась хмарою курява і щось замиготіло в повітрі...

— Докинула, докинула пані вельможна! — зраділи козаки, — саме на середину греблі шерпенула!

— Спасибі, добродійко! — поклонились другі: — відпа-сла, хвала Богови, черево, так за те-ж по панськи і гримнула!

— Та он, гля, братці, — деякі аж припали до греблі, певно винохують... панський гостинець...

Всі зареготали ся весело.

— Гей, пильнуй! Стережись! — крикнув Шрам: — ворог зашавив люльку.

На греблі щось блиснуло і в одному місці тоненькою цівкою вибухнув білий димок; але жадного гуркоту ще не чулось в повітрі. Деякі козаки присіли за турями й за мажми. Аж ось розляглось, наближалось хутко якесь немов би квотканне і щось недалеко від берега шелеснуло по воді, кинувши до гори цілий сніп з бризок, та й чавкнуло іще ближче у твані, розляпавши її очертм.

— Не доплюнула! — крикнули козаки.

— Не радійте ще, хлопці, бо рано, — зауважив пан сотник.

— Та то вони приміряють ся тільки, — вставив Шрам: — а гармати у поганців подужі: ач, як кашляють!

Тільки тепера долинув до них адалеку гуркіт і покотив ся луною в долину.

— А ось, братці, й друга закурила ся і адасть ся немов на лівий куток, — постерегав Шрам. — Гей ти, Жидо-луше, пильнуй!

Знов у повітрі почув ся квокіт летючий і щось важке промайнуло над головами і шезло в долині.

— От тепера вже, братці, сподівайтесь справді гостинця! — повнішував усіх чуприндир-запорожець.

— Поки прилетить і ми плюнемо! — крикнув Шрам, приложивши гнота до „товстопузихи“.

Але не встигло ще заспокоїти ся сполошене грюком повітрі, як почув ся різкий тріскот на валі, і три тури розлетілось в скібки, обсипавши козаків глиною та дурпалками.

— Важно лягнули! — підхвалив запорожець, утираючи заполою собі вид, і чуприну, і вуси: — їй Богу, добре, от хоч і Ляхи, а коли добре, так добре!

— Що й казать, — згодились другі, — запорошили очі.

Але ось налетів з скиготом другий вибух, посипалась і розметалась геть-геть надоклада з окопів земля; одна підбита панянка з дзенькотом похитнула ся і заорала носом; дальній аж у лівім кутку віз з дзвяком розпав ся... Почув ся стогін...

— Стає душно, — зауважив пан сотник: — тільки ви, хлопці, начхайте на оці переклики адалеку: нісенітниця — одні жарти.

— А вже-ж звідтіль у руки не візьме! — згодив ся запорожець, — досадно тільки, хрін їм та редька, дарма стогати — руки сверелать.

— Потерпи, пожди — буде робота й рукам...

Коли це в мить як шерпне ядро в найближчу мажу, так відбитою глиною і відшматувало у запорожця аж за пальці лівицю.

— От тобі й дочекав ся! — засьміяв ся сивоусий завзятець, — ще спасибі, що ліву, а то-б за праву я лав ся здорово, їй Богу! Ач, — роздвляв ся він розбатовану в шматте долоню, — хочби-ж відтяли, та по людськи, а то тільки по-нівечили... Гей, Лобуре! А ну лишень відігни її чи сокирою, чи саблюкою, тільки щоб мені рівно!

Без суперечок і без жадних відмов підійшов Лобур, магнув по повітрю разів во два ятаганом турецьким і ударив по скаліченій руці, яку запорожець поклав на полудрабок; по самісенській згиб рівно відчахнулася рука від суреді і впала на землю, а з відрубка похлинула кров.

— Оце, так справно! — підхвалив запорожець: — а тепер порохом та землею забивай мерщій виразку, та замотуй гугійше повивачем, — ухміляючись в вуси, наставляв він свого випадкого лікаря, — а мені, батьку, дозволяй михайлик горілки, бо трохи щина...

— Вищий, голубе, на здорове... — стиснув йому праву пан сотник.

А ворожі ядра налітали частійше, лягали густійше, руйнуючи все надоккола, шматуючи біле тіло козаче...

VII.

Під кам'яним склепінням на греблі, саме під яловим спуском, що мав ся на поводи, була порожня місцина, яка льохом тяглася і під млин; з цих льохів було вийсте одно під лотоками, і в них засіла Вернидубова ватага з десяти Левенців, запеклих і завзятих у січі і з тридцяти охочих, ще не обкурених димом. Всі вони, вігнувшись, на вколішках, чи майже лежачи тислись під темним склепінням в печері; тільки через вийсте досягав туди неповним промінем світ, та й те на тегер було завалене каменем. Край самої продушини лежав Вернидуб і пильнував за ворожими рухами; на несподіваних рембратовому просьвітку виривалась показно широчезна спина і груба, жилага шия, на якій придобно було гнути обідде.

Вернидуб бачив, як праворуч від них уставляли ся на греблі подужі гармати; гармашів коло них, по його рахунку було чоловіка з сотню, а мо й більш, та зараз же за греблю при гармашнім обові вартувало з півтори сотні піхотинців. Найближчі-ж загони головних потуг стояли за вузким та стрімким узвозом сажнів за двісті від греблі, а кінниця бовваніла ще далі, сягаючи лівим крилом аж до хмарищ татарських.

Козаки на засідах чули, як з грюкотом та брязкотом з передків здіймались гармати, як командував і верховодив усім ігвалтовно не Лях, а якийсь чи Німота, чи може Француз, — як прилетіла на греблю з окопищ перша бомба, як ударила з дзенькотом у щось металеве і як за вибухом розляглись і крики, і лайки і стогін.

— Доброго гостинця прислали наші, — засьміяв ся тихо Вернидуб.

— То певно дядько Шрам так витає, — зауважив сусіда.

— А вже-ж, не хто, — підмінив Вернидуб.

А на греблі хтось басом ляско зпав:

— Проворнійш! Підніміть поранених і побитих! Наводь, намірью на тих бестий першу і другу! Пильнуй! Готуй! От, я їх, псів...

— Але ті бесті молодець! Браво, браво! — проводив басови якийсь тенор.

Здрігнула ся гребля раз, два і грюком та громом заглушила козаків у підвалі; два, три каміння зірвалось з склепіння і посипалась на спини козакі крем'яшня й глина.

— Уже гавкнули, проди! — прошепів Вернидуб, коли змовк гуркіт.

— А що, як нашим? Докнули? — цікавились найближчі до його.

— Не видко, братці; та певно докинуть — гармати у цих гаспидів добрі, здорові, — із нашого добра накували.

— Поскидаємо їх у воду! — гукнув Безвухий [у його таки справді одно ухо було ятаганом відтято].

— Пождім трохи, хлопці, — почав був Вернидуб, а це, як грюконе з шести гармат вибух, — громом забив враз його

голос і так здвигонув мури і склепіння, що в деяких місцях засьвітили ся щілини.

Зараз за цим вибухом, грігнув другий, далі третій... і почав ся страшенний, пекельний гуркіт і ігвалт; всі ниці згуки згубились у йому; козаки поніміли й погдухли; вони в цьому страшно-судному грім тільки тілом вчували, як зрушалось повітря, як здвигалась земля і як з усіх боків їх посипало каміння.

Одна бомба з окопищ ударила саме в склепіння під спуском і пробивши дірку аж наскрізь застряла; але через щілини округлі й прозорі простушила вода і почала спадати двома чималими цівками в льох.

Збентежились козаки, почувши під собою воду холодну, яка хоча і поволі а все прибувала; заметушились і, спираючи один одного, подали ся всі до віддушнини, коло якої лежав Вернидуб.

— Дядьку Дубе! — кричали йому на ухо найближчі сусіди, — а чим нам у холодній воді потопати, то краще удармо!

— Пождіть! Покушайте трохи! — відгукнув Вернидуб, — з холодної купелі ще охвітіїш буде грітись; тільки-но порохівниці та рушниці вище тримайте, пильнуйте, аби не за-мвкли, — а гасло я дам!

Вода все прибувала і заливала печеру; уже лежати козакам було неспроможо в калюжі, і вони, вігнувшись під низьким склепінням стояли майже по коліна в воді, яка різала їм пекучим холодом ноги; деякі непризвичайні хлопці тремтіли і цокотіли зубами, другі навпаки були ніби контенті з цієї новини — се їх бавило.

— Ач, уже за коліна сягнуло, можна буде швидко й по-плавати: далебі чудесно скупати ся перед парнею! — вигукував оден чуприндир, мочучи у крижаній воді свою голену голову.

— Незабаром пірнеш і з чуприною, — відповів другий: — вода почала гаразд прибувати, — певно прорвало дірку цілком.

Вернидуб тим часом пильно зорив, як густий дим з по-стрілів по греблі туманом слав ся і заводівав її геть білою хмарою; коли вона непросяжно пеленою окрала все чисто, так-що й найближчі очерти й речі в її потонули, Вернидуб підліз, розкидав награмасаний у пролазі камінь і стиха гукнув:

— А ну, тепер, хлопці, за мною — пора!

Ніким непомічені сорок завзятиців викрали ся з темного льоху і нишком по скосу за млином на греблю дістались. Тут було трохи-трохи не виявив їх ворожий вартувий, що безпечно собі люльку палив, так курінний похопив ся завчасу пронизати йому перса ножем і зупинити його сполоханий окрик на півгук.

Ушиковавшись на греблі, наготовивши стрільбу і взявши кінджали у зуби наші запеклі шибай-голови наближали ся по-тай до гармаші. Густий дим дозволив їм надійти кроків на двадцять, і козаки, зробивши вибух смертельний, кинулись з гуком та ігвалтом на переляканих жахом гармашів. Оті голені голови з гадюками-чупринами на повітрі, оті вирячені пекельною лютістю очі, оті піднесені руки з ятаганми, кривими шаблями, отой нелюдський регіт і гик, з яким вони в куряві на ворогів остовпілих метались — здавалось належали до втікачів з самого пекла і ціпили все надоккола жахом. Без відсічі, безборонно всі гармаші були посічені шаблями в пень, потрошені келепами; кинулась була до помічі що-найближча сотня, так козаки її привитали таким чортячим наскоком, що оборонці вмить накивали пятами, та марно: здебільша їх лишилось на греблі і скрасили її геть всю червоною кривю, деякі попадали у ставок на глеесте дно і тільки хто не хто від біді втік, галасуючи з опалу, що незлічимі богунські ватаги греблю добули.

Поки Вернидуб порав ся з Німцями та Ляхами, левенці лагодили гармати: заклепували цвяхами запали і відбивали келепами панівки.

— Гейай їм всіх у ставок — певнійша річ! — верховодив Вернидуб.

— А може-б хоч одну дотягти наші? — завважив оден козак, весь обляпаний кривою

— Чи не адуриш ти? — сперечив Вернидуб: — Та ти ще спробуй дотягти свої ноги, то й то буде з тебе!

За хвилину всі гармати з грукотом і виплеском шубов- тались і зникали під пінявими хвилями у ставку.

— Ну, лицарі, справили справу, а тепера час і назад, в ноги, — квапив завязців своїх Вернидуб: — нам уперед через хмарища Ляхів та Татар не пробитись, а марно гинути жаль, так спробуємо по той бік ставка прокрастись до своїх на підмогу.

— Чому не спробувати? Спробувати, — відгукнулись козаки. — „Втік не втік, а побігти можна“.

— Тільки ось двох наших забито, а трьох поранено, — зауважив Безухий, — не лишати-ж їх на знуцання, пане ота- мане?

— Мертвих у ставок вкинути, а поранених взяти на плечі з собою, — постановив Вернидуб; — та проворнійш, он уже Ляхи наступають.

Дійсне, кризь опавший злегка до землі дим можна уже було проглянути, як густими лавами піхота насовувалась до греблі, а кіннота з другого боку очертом наступала, аби від- різати відступ. Козакам іще щастє сприяло, що вороги, абен- тежені і здивовані аухвалим нападом степових „чортів“, над- ходили дуже поволі, з великою осторогою, сподівалось на велику силу козаку.

А козаки, окриті димом і млою, щасливо греблю минули і майже бігцем прямувати стали другим берегом до окопиц; уже перейдено було більшу частину шляху, коли Ляхи посте- регли, що тільки горстка одна забісованих колів такий роз- рух вчинила. З проклинами і з криком до пімсти, добувши шаблі, дві сотні драгонії понесло ся на цих аухвальців, і ні- який би опір не спляив їх смертодайної сталі, коли-б не знай- шлась несподівано по шляху їм ковдобина, що її не завважила якось погоня: перші коні, що наскочили на неї, попадали, а через них і другі ряди, то перекидались, то плутались, то розбігали ся в рогачі.

Тим часом, поки ці дві сотні, повикладавши покалічених коний, шикувались задля нового нападу, Вернидуб, добіг до одної досить вузьенької коси, що врізала ся у ставок; зупи- нив ся він на краю і наказав козакам, покидати тяжу і зброю у воду, а самим плисти через став до окопів, умістивши між парами пловців і поранених; сам же він з тими, хто захоче, востанеть ся тут, — затинати драгонію і тим захищати від- ступа. З Вернидубом побажало одинадцять чоловіка лишити ся, а решта вирядили ся у плин, один тільки з поранених від- прохав ся востатись.

— Мене, братці, не беріте з собою, — прохав він това- рішів: — мені перебито обидві ноги, я і в дорозі, і в дома буду тільки на перешкодї... покиньте мене краще тут, та по- кладіть навкруги набитих рушниць штук п'ять, а то й десять; дак поки наші Левенці будуть стоять, то й я може кількоро гриваків укладу і не з порожними руками на той свѣт при- ліву...

Так і зробили, посадили його з рушницями на купині в кутку, а самі кинулись в плинь другого берега досягати.

Не забарила ся наскочити й розсатаніла драгонія і ки- нулась на цих двадцятєро шаленців; назначені смерти грю- кчули враз із рушниць і підставили довгі списи; кількоро коний увало й загородило тісний прохід, а другі кинулись в плинь... але й тут перших зустрівач спис або куля...

Недовго проте здолало дванадцять чоловіка такої силі противитись: ближчі напасники падали, але другі влизали з коний, бігцем добігали до обложених і навіжно кидались у рокопаш. Стали козаки колом, спинами до середини, пер- сами до ворогів і давай працювати списками. Не одного роз- сатанілого драгуна з яскравою шаблею у руці піднято було до гори списом і скинуто, мов снопа, в воду, не одного же й перед списів валив кулею до долу безногий... але все-ж таки багато списів уламалось від трупа, багато завязців в сталєвого кола поклонились рідній землі від куль, якими посилали їх з берега вороги.

— Постоймо-ж до краю, братці, за віру і вмеремо, як лицарі, чесно! — покрикнув Вернидуб, ухопившись за міцний держак.

— Умеремо, батьку, як слід! — відгукнулись товариші дружно.

Блисонули у руках у козачих кривулі, засвірігтіли леа в повітрі блиском холодним, та на кожне-ж з них впало де- сять других; розліг ся в повітрі брякзкіт від криці, хруст від келепів, хрип від проклонів і стогін...

Сивий запорожець Безухий уже чотирьох шляхтичів пиш- них шаблею вклав, а лівницею встиг і двом Німцям встроїти кінджала, але догодила й йому криця шляхетська у лівий висок і спляив козак від того чолемканья, випустив з дужої руки омочене у крові леао і безвладно рухнув на землю. Мо- лодий, чорнобривий козак, що з ухмілкою постачав по обіруч смертельні дарунки в ухмілкою-ж поліг на Безухого; стра- шенно захрип і рбвий запорожець, закотивши під високий лоб свої очі орліні; повалив ся за ним у слід і Лопага, не по- стерігши ся з тилу кривулі, яка розпанахала йому спину аж до вірного серця...

Тільки двоє ще в Вернидубом стояло та третій Безно- гий все сидів ще між трупом і часами посилав у перса во- рожі неарядливу кулю...

— Гей! Продаймо себе що найдорожче! — крикнав Вернидуб, і, зібравши останні сили, ринув ся у окружню юрбу; за ним кинулись разом і два товариші.

Осатанівши від скаженого скруту, з нелюдською силою стали локшити ці леви все, що їх оточало: їх велитенські по́сики розбивали на двоє голови, розкраяли молоді, вродливі обличчя, розвертали перса могоутні; поранені, покривадені перебіяції все ще рушали вперед під блискавками навислої над їх чолами криці... але ось у одного товариша якось лі- нивно підвелась шабля у гору та на півколї зупинилась на мить і спустилась безсило до долу, другий товариш присів чогось і собі, самий тільки Вернидуб все ще махав перебитим геть леаом, аж ось і йому на голову вивав з хрустом тяженний обух, і похитнув ся дуб і поліг, зваливши розгоном свого мертвого тіла якогось шляхтича в смерть.

Озьвірені, розсатанілі від страшного опору Ляхи, з не- натлістю кинулись над козачим трупом знуцатись і наскочили якось ще на живого Безногого. Завязтий ватажка батави під- біг до його перший, бажаючи живим взяти на дратівлю; але на пів-сконалий Безногий, що вже криво айшов, змертвілою рукою підняв ще раз підстоля і послав ватажку у самісеньке серце кулю прощальну... Зблід молодий пан і посунувся на руки жовнірам, та покотив ся-ж до ніг його і Безногий, по- рубаний, посічений шаблями...

А пловці уже досягали до свого берега і радісно вита- лись з своїми братами, яким вони добре вола доклали; тільки но двоє з найтяжче пораниеним серед ставу барились і безнадійно задубілими на кригу руками гребли по зимній воді, що сніго- вою кашкою уже шерхла.

— Братці! Пустіть! — став нещасний проситись: — все одно, не дотягти вам мене...

— Як-же так кинути? — сперечив йому підручний пло- вець, якому вже забивало дух від втоми.

— Та, їй-же Богу, мені на дні буде й спокійно, — а ви й там станете у пригоді.

— Чи не правду пак каже Книш? — зауважив другий. — Правду, братці, свята правду! — стогнав поране- ний: — все одно мені вже на свѣті не жити.

— Ну, так бувай здоров, друже, та нас жди! — попро- щались товариші і кинули пораненого на волю; він зразу і пустив ся на дно, лишивши на плесї води кілька кіл, які розходились, коливаючись і зникали на вдалі.

І внялась, полетіла козака душа за своїми подругами у слід за хмари високі до невідомих і недосяжних просторів...

[Далі буде].

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ЧОРТОВА СКАЛА.

КАЗКА.

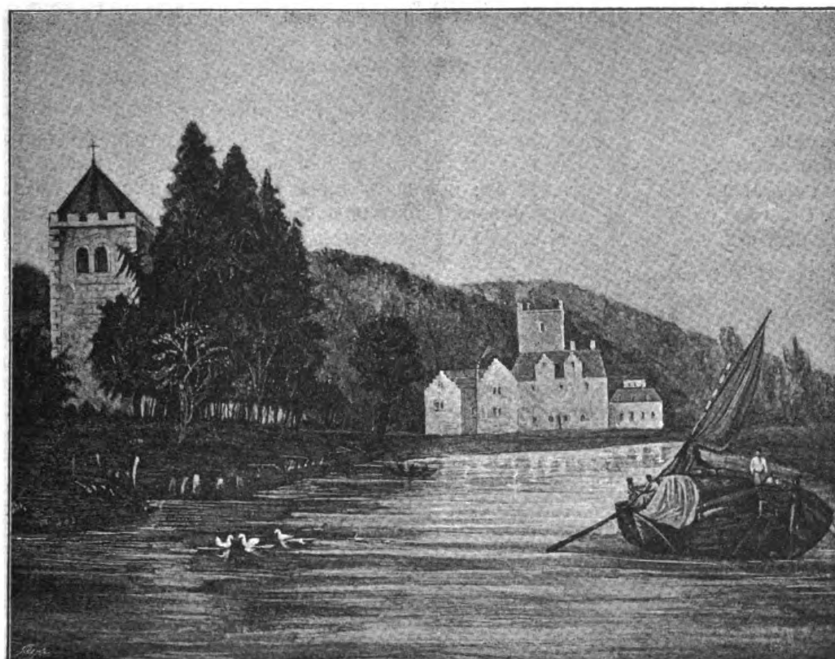
→ [Конец]. ←

Довкола у природі все дримало
І ранна мла стелилась по землі.
Десь гомоніла пісня соловія
І гавкала собака у селі.
Покаду у Степана сонна мрія
Шезала з пам'яті і жаль пройшов,
А в серце заходила знов надія,
А заки сонечко зійшло, він знов
Був при роботі у норі підземній
І джаганом рубав, аж гук ішов.

Нев'єсело було в пивниці темній,
Там промінь соняшний не засьвітнів
В непривітній темноті і тасмній,
А звід пивниці душу мов давив
Та на Степана все грозив уласти;

Нараз лискучим сьвітлом заясніла,
Зробилась довга-довга без кінця
І в ній музика десь вагомніла.
У гору піднялась і стеля вся
І стіни розступили ся широко;
І виріс гай, рожеві деревця,
І водограї триснули високо.
Степан приник, бо ще таких чудес
Ніколи не видало людське око.
Нараз весь жаль его і смуток шез,
Він станув і заслухав ся в музику,
Немов у пісню ангелів з небес.
На гай поглянув, сьвітлість ту велику,
На шемраючий тихо водограї,
І крикнув з радости; від сього-ж крику
Луна пішла весела на весь гай.

Аж як зайшов у запашну соснину,
Нараз десь шезла ласичка мала,
А замість неї він узрів дівчину.
Вона така красавиця була,
Що на коліна впав він перед нею
І слова не сказав. Вона-ж прийшла
Легенько так, мов не ішла землею,
До нього і сказала: „Хлопче, встань!
Коли пристанеш, буду я твоєю
І жити му з тобою там от, глянь,
Де палац мій сияє мармуровий“.
Степан на неї глянув: очи — грань!
Огонь невольний в них горить чудовий,
Від того жару він аж затрептів
І дур якийсь могучий, бевтолковий
Напав его, він станув, занімів,

Резиденція гетьмана Петра Дорошенка в Батурині.

Та він про се не дбав, робив, робив
І скорше не гадав джаган відкласти,
Аж поки скарб буде в его руках.
Сказати легко; скарб у чорта власти,
А чорт проворний, шле зневіру, страх,
Жалібними думками душу мучить,
Ставляє мари мовчазні в кутках,
І думає, як тим усім докучить
Та перенон усяких накладе,
Степана певно з любовою розлучить.
А тимчасом Антипо жде і жде,
Степан працює, що аж мліє з муки,
І вже хідник его в той бік веде,
Де чорт сидить — хоч сядь тай плач
[з розпуки!
Га, думає Антипо, вже пора
Тебе завязатого дістати в руки.

В основах затрясла ся вся гора,
Мов з себе скинути скалу хотіла,
А у скалі Степанова нора

Підскочив, наче хлопчик малолітний,
І знов дивив ся довго на сей рай.
Там рожі зацвили, боз синьцьвітний,
І запах чарівний пішов від них,
Моріг покрив земельку оксамітний,
По ньому рій мотильків золотих
Слунав ся, наче жмарочка легенька
А легот що подув, то знов затих.

Стоїть Степан, сьшиває сам стихенька,
Аж дивить ся на стежечку: біжить
До нього просто ласичка біленька,
Стає собі, мов зі страху дроздить,
То дивить ся розумно, очи жмурить,
То скаче, крутить ся, то знов лежить.
Побіг Степан туди, вона же дурить,
Біжить у гай, Степана там веде;
Степан біжить і вже его не журить
Непевність жадна, що з того буде.
Вловити хоче ласичку ту звину,
А по що, не питає, тільки йде та йде.

Дивив ся довго і вкінці озвав ся:
„Хто ти і хто тебе сюди привів?“
„От красче-б ти, мій хлопче, не питав ся.
Прийшла я раду добру дати тобі,
Щоб ти за любовою не побивав ся;
Не вір ти їй, зрадливій сій любі,
Вона тебе обманює, невірна,
Мене кохай, мене возьми собі“.
Степан мовчав і туга, страсть незмірна
Взяла его по любі по давній.
А та дівчина, мов ягня покірна,
Стояла й моргала зпід чорних вій
Очима на вродливця молодого,
Що той аж млів в знесилі чарівній.
Нараз вона прискочила до нього,
Припала до грудий і обняла
І — шезла... А зпід дереву густого
Явилась гадина і япірки вела.
Ага! — Степан подумав, вже я знаю,
Що за дівчина ти собі була!
На грудях хрестик золотий я маю,

Як доторкнув ся лиш его лихий,
Не стало ні его, ні всього раю.
Де справді дів ся привид чарівний?
Нема уже! Степан побачив знову
Хідник холодний, темний, камінний...

Він кинув сю пивницю нездорову,
Щоб охолонути по всім страсі,
І вийшов на хвилину у діброву.
Вже літний ранок був і по росі
Сопілки гра здалека розлягалась.
Степан зітхнув і зникли мрії всі,
Лише на серцю туга ще осталась.
Бажав він любку бачити свою,
Впевнять її, щоб зради не лякалась,
Его потішила за працю всю
І долала новою ще охоти.
Ще тільки думав, стінку розібю
І не багато маю вже роботи,
Печера вже лунає при мені,
Щелину треба ширше розколоти,
Зробить діру у камінній стіні
І скарб добуду, мов оріх з душпини,
Дам їй і проживем веселі дні!
Ото-ж то буде радість для дівчини!
Щасливий я тоді собі спічну,
Зробивши все для любові дружини...

З думками сими в нору камінну
Він знов заліз і там рубав завзято.
Як виліз, то застав вже тьму нічну
В діброві, а на небі зір богато.
Він сів, щоб троха душу відвести. —
На другу днину припадало свята.
Степан гадав до милої піти,
Явити ся у неї так неждано
І скарб добутий в дарі принести.
В ночі було в печері страх погано:
При смолоскипі бачив він гадюк —
Тому й рішив залізти там аж рано,
Взяти з собою світло, хрест і друк,
Свячену воду, крейду те-ж св'ячену,
І так добути скарб з Антипка рук.
З тим наміром поклав ся на зелену

1893.

Мураву біля входу хідника,
На руку голову опер струджену —
Вона була мов олово важка —
І втомлений заснув, немов дитина,
Так твердо, хоч постеля не м'ягка...

Прийшла сумна опівнічна година.
Нараз десь грізно скрикнула сова,
Зашелестіла листем деревина,
Під вітром подалась м'ягка трава,
І стихло все... Ще лиш верхи високі
Руша вітрець, що тихо подува...
А в хіднику щось ходить, чути кроки,
Мов звір іде, бо ратинці тріщать,
Сопе і стогне в тій норі глибокій
І чути, миши десь за ним пишуть.
Миша хвила — й видко стать погану,
Якусь страшну рогату чорну стать.
Антипко се приходить ку Степану,
Бере его, злітає понад лід,
Летить кудись у сторону незначу...

В якесь далеке місто він заніс
Его і там збудив в якомусь домі,
Зм'янув уста і очі й ніс,
Сам замішавсь між люди незнайомі
І перекинув ся у панича
Тай віддихає по тяжкій утомі.
Степан дивуєть ся, не добача,
Що стрій весільний вже на собі носить.
Аж дивить ся: іде якесь дівча
До нього просто і до танцю просить.
„Простіть, не вмію — скоро відшовів —
До танцю масте ту хлопців доб'єть“.
Чогось він лютий був, мов зрозумів,
Що тут рішилась доля неласкава.
Нараз свою кохану він узрів
І перед ним закрила всіх темрява...
Іде вона, на голові вінець,
Весела, рада, прибрана як пава,
На пальці обертає перстенець
І каже так до пана молодого:
„Раз у мені влюбив ся молодець,
Хороший хлопець і без серця злого,

Та тільки бідний був, гроша не мав,
І вихованя не було у нього.
Подумай, милий, він ні не гуляв,
Ні між людьми не вмів як слід найти ся,
Ходив, як чорна хмара, і мовчав.
І не сказала я ему: от відчепи ся,
А завдане тяжке ему дала.
Раз ми собі до ліса пошлели ся,
А там висока Чортова скала.
Казала скарбів там ему шукати —
І більше вже із ним там не була.
А він сказав: „Я буду працювати,
Лиш ти люби мене — значить ся: я,
І чую, не вертає вже до хати
Четвертий місяць, тільки там що дива
Лама каміне — от як піддурила,
Бо він мені не пара, не рівня!“
Як се почув тепер Степан, що мила
Сьміялась так з его любові і слів,
Така розлука серце оповила,
Що він ував на землю і зімлів.
Панич-Антипко скочив гнеть до нього,
На плечі взяв, утік і полетів
Наново до гнізда свого страшного.
В діброву залетів і на моріг
Поклав его ледви-ледви живого...

Степан ще довго мовити не міг,
Відтак позбувсь некольної турботи
І наче пес припав до чорта ніг,
Обняв їх і сказав: „Я знаю: хто ти!
Убий мене, прошу тебе, убий,
Бо до життя не маю вже охоти!“
Схилив ся над Степаном чорт старий
І пожалів его: „Тяжка наука
На віруючий вік твій молодий...
Убий тебе для мене то не штука,
Та жаль мені, вертай домів назад,
Вже в тобі загніздила ся розлука,
Зневіра до людей — я сьому рад,
Мені таких до діла все потреба...
Множить ся, недовірки, я ваш брат,
З вас будуть слуги пекла, а не неба!“...

Осип Маковей.

Д В І П Т И Ц Ї.

Важкий та робочий день літній уже догорів. Усе потомилось, чекає спочинку і сонце само поспішає скупатись в холодному морі. Весь мир йому шле на добраніч і з усміхом тихим чекає дрібнозорої ночі. А та, — мовчазлива відрадинця, сіє вже росу по темних долинах, вогким сутінком слобідку татарську вгорула, гасить червоні гори, вбірає їх в темні шати; по темних тополях струнких підняла ся аж в небо і тихо засвічує зорі — небесні лампади. І в тихий і праведний час той, зітхнувши ще раз вітерцем на прощання, земля заспає і море колише її плеском сьпівучим.

І в тихий той праведний час — з реготом диким та стогоном жалібним — з темних печер вилітають дві птиці і несуть ся скрізь понад морем, по слободах сонних, по темних садах, літають та квілять цілісіньку ніч. І першая стогне-сумує, а друга регоче пекельно, а то й собі зариває-заскиглиць. Ті птиці не птиці — то грішні душі: скарвав їх Господь за гріхи, щоб не сьміли на сонечко праведне глянуть у день, а в ночі, щоб не знали святого спокою. І сумно, і холодно стане, як слухавш їхню розмову пташину. Одна квілять: „Сплю!“ — а друга регоче... Чого-ж та, що хвалить ся сном, не спить серед ночі? Чом та невесела, що дико регочеть ся?

У давню давнину, в зеленій долині, отам понад морем бурхливим слободи скрізь розлягались [від них нині й камня немає]; в тих слободах люди жили [вже й прізвище їхнє забулось]. І люди, як люди, у будень робили, а в свята гуляли, ще й бучно гуляли, хоч ворог ховавсь недалеко і хижо на них позирав. Настало веселе свята: токи і садки занімили, по вулицях люди товчуть ся, у храмі натовп народу і дим кучерявий пахнучий хвилює по храмі і падають жертви криваві під гострим блескучим ножом, сьпівають сиві жерці і молять ся люди серцем нехитрим та чистим. Один лиш мовчить, не насьміє сьпівати-молитись: він знає, що бог не послухає його молитов. Сьпівають вродливі хлопці, дівчаточка-ж мовчки, як квіти в городі, сяють убранням св'ятковим. Як вітер квітки нахиляє — тріпочеть ся листе дрібненьке — я хлопці поглянуть на милих — шепочуть ся ті веселенько. Скинчила ся служба і миттю на ігрищах повно народу. Хороше спокійне море, — ще краще як хвилями встане, хорош вродниці-дівчата — ще кращі, коли засьпівають та підуть в веселій танок.

Немає-ж найкращої квітки над тую червону рожу, не має найкращої дівки, над ту, що он оїде в танку подружю молодих має прозорий серпанок та дичко веселим аж сяє. —

Так серце юнацьке сказало і очі слухняні спинились на любій. Під явором сивим стоїть собі хлопець, не бачить, не чує нічого, що робить ся близько, він дівчину здалеку тільки і слухає, і бачить, не чує, що вірний товариш змовляє його піти погуляти з хлопцями вкулі: з лучків постріляти, на конях бачив поганятись, в борінні зміряти силу — нічого не чує, не бачить закоханий хлопець. А тут в холодочку зібрали ся сиві діди і милують ся дітьми своїми, згадують давні літа, міркують про речі громадські. „А що, громадяни, чи й нині, в таке превеликеє свята ставити чати? Чи може наш Бог милосердний для свята і сам початувє за нас, охоронить нас від напасти? Бо гріх же і шкода у вільних людей віднімати, неначе в рабів, і спочивок і праведний сон!“ І довго гули так, як ті годуби сиві розумні діди і так собі постановили: не ставити варту багато і чати сьогодні не слати, а тільки над морем, де знак височенний стоїть-оглядає і море, і землю, — хай там лиш один остаєть ся і знак у долину огнем подає, як в морі чи в горах бува що замітить.

Дівчата і хлопці покинули дрібні танки і купчать ся тісно під дубом зеленим. Там сивий музика узяв ся за дивні струни: прочули ся струни, зітхнули і змовкли, — і змовкло усе навкруги. Старий чарівник усміхнув ся, заміслює ся трохи та й вдарив обіруч: хвилі співучі поринули дзвінко без краю, без вини, як вільнеє море!

Музика ридає, музика регоче, музика із самого серця краде дужки потаємні і носить в повітрі, а другеє серце їх ловить. І мовчки зглядали ся очі, і мовчки спускали ся в землю, а миді уже розуміли, уже розмовляли без мови. І хлопець, що досі сумний був, — тепер аж пашисть від кохання, а дівчина жвава, що сьміливо в вічі дивилась усім, тепер счервоніла і відкрила прозорим серпанком своє засоромляне личко і ледве промовила: „Вийду!“

Спускало ся сонце над море і знову під явір старезний зібрали ся сиві діди, почали рахувати, кому вартувати на розі сю ніч, кому воставатись в долині. Балакали мудрі тай так свою раду скінчили: хай Бог сам покаже, кого вибирає на варту. Зібрались юнаки: плече у плече, лице у лице, прехороші, відважні та дужі, — готові хоч зараз на варту іти. По приказу діда всі стали рядком, разом лучки натягли, разом спустили пірнаті стріли: кого сам Бог вибирає, у того і стрілка найдалій впаде. Пішли оглядати, чия лягла далі: всі полягали рядком, а одна залетіла геть-геть далеченько [бо ту покладата без міри щаслива рука]. Усі здивували ся, усі звеличали меткого стрільця, а він лиш один не радіє: дурно теменької ночі його виглядати не дівчина любя, що вперше сьогодні призналась. Діди розділили останніх: кому воставатись в долині, кому заступати потомлених хлопців, кому приглядати за ними. Ще раз помолились, благословили вибранця і всі розійшли ся спокійно.

Один лиш між них неспокійний. Давно він чекав сього свята, щоб сповнити хижі заміри, що потай від всіх він кохав у нечистому серці. Завзятий стрілець сподівав ся, що верх його буде, так стрілка слухняна сьогодні щось зрадила Найді і, темний і, дурний, він ходить та нишком зубами скрегоче. Літ двадцять тому вже минуло — на березі моря в розбитому судні рибалка знайшов невеличкого хлопця, знайшов, і, дитину чужинську, до себе за рідну узяв, нестив, годував, навчав говорити по своєму — тільки недовго натішивсь... умер, неборака, а Найда востав ся в громадських руках. Не дурно-ж то кажуть старі: два є роти в сироти: одним воно їсть, а другим клене. І правда — не вишло пуття з сиротини: не знав хлопець рідної неньки та батька, щоб змалку його научали добру, а хати чужі лиш хитрощам, заздроси Найду навчили. І так воно виростло — заздросе, провозливе, гостре на речі, і ласки ніхто не забачив в искривих очах сиротини. Не раз і не два вже ці очі займались недобрим огнем, як часом хто з хлопців, хазяйських синів, його у чому переборе, тоді тільки тішив ся він, як поборені милости просять у його. Та з хлопцями легко змолитись, — а що ти по-робиш з дідами, що „Найдою“, наче собаку прозвали його, що нехтують ним як собакою, сирваді! Не год і не два виростала злоба у серці, неначе гадюка в норі та тільки не знала, з якого-б то боку дошкулить.

Та злоба гостріла ука і очі зараз дізналось, де

можна знайти підмогу. Ворог одвічний, що доєі не мав собі сили-відваги просто напасти, почав хитрувати: післав шпігуна роздивитись по людях: чи не знайшов ся-б готовий продати свій край. Даремне, неначе голодний собака, шпігун сновігав, аж поки на Найду напав. Як бласкава, очі у Найди заграли і згодив ся хлопець невдячний продати отих, що зростили його. Умовились добре, поклали лиш часу діджати, коли безпечніше напасти, а Найда присяг ся гасло подати.

— „Це честь тобі, брате, і щастє: між всіма стрільцями ти перший, над хлопцями будеш найстарший, а там, у дівчат, ти давно найлюбійший! Завидую, брате, тобі!“

Так лестить ся Найда лукавий. А хлопець і слухатись не хоче, ще більш зажурив ся.

— „Ну, що-ж — поміняймо ся, брате! Ніхто й не взнає: ти підеши до дівчини-любки, а я повартую за тебе.“

— Е ні; мене вибрав сам Бог — нема що робити!

А Найда все просить тай просить, щоб взяв і його із собою, що в-двох вартувать безпечніше. А сам аж палає, що давнюю пімсту сьогодні він сповнить, то пишная здобич сьогодні в руках його буде.

Хмарня і тепла спустила ся нічка на землю, покрила і гори, і море крилом оксамітним. Між морем і небом на розі високім біла фігури сидять вартові: один невеселий, а другий такий балакучий, приємний. Чатують обидва укупі. Один крадькома поглядає у темну долину, де світло мигоче у вікнах, де дівчина любя не спить ще. Другий усе неспокойно до моря лице обертає, ниже очима темне повітря, ухами ловить морські відголоски — нічого не видко, нічого не чути, лиш море вкладаючись спати, воркоче дрімотно.

От каже один вартовий:

— „Ти журиш ся, брате, що дівчина пишна даремне тебе виглядає. Іди, кажу, брате, до неї, ще сама пора, а я початую за тебе: ніхто-ж не побачить, а темная нічка не скаже нікому про ваше кохання щасливе.“

Зірвав ся на ноги сумний вартовий, а далі роздумавсь тай каже:

— Ні, брате, спасибі за ласку, за ширеє серце! Але не прийму я послуги твоєї: винен стоять я на варті — така моя доля! За що-ж тебе я покину отут олного, коли всі святають? І то вже спасибі: з усіх друзяків ти один лиш прийшов розважати мене!

Даремне змовляв його Найда. Він править своє: — Зо-стану ся тут!

Долина заснула, погасли огні, і сон та дрімота літають над миром, голублять потомлени очі.

„Лягай, брате, спати, ти зовсім зморив ся, а я початую за тебе! Лягай та засни, і сон тоби дивні речі розкаже про милу. А я не засну: до мене ваш сон не пристане, бо я на чужій стороні, мене відбігає і сон, і кохання, і вдача! Ваш сон не розкаже мені любої казка про рідний мій край, незнайомий для мене, де, може, восталась і доля, і слава моя! Сумний, мовчазливий я буду стояти та долю шербаду клести!“

Змагаєть ся вірний товариш: шкода й йому покидати в журбі самотнього Найду, а очі аж липнуть від сну.

[„О як мені здихатись дурня цього?“ — думає Найда лукавий].

— „Слухай но, брате: лягай ти тепер; ти виспий ся швидче, а послі і я вже приляжу, бо страх як люблю перед святим заснути, лягай же скоріше, а то розіспий ся, тоді вже не встанеш на зміну.“

Послухав ся хлопець, поклав ся і миттю заснув. А Найда лукавий, покинувши варту, спускаєть ся нишком з гори: в яру вже осідланий кінь і креше об камінь копитом. Впав на коня і полинув, як вихор, Найда лукавий до моря. Примчав ся, огнище велике кладе на каміннях, огонь витирає — спалахнуло миттю огнище. Стоїть він та пильно вдивляєть ся в море, а сам аж тремтить, мов осика. А море тихесенько плеще; під берегом хвиля займаєть ся полум'ям проти огнища, а далі все чорно, все глухо. А Найда чекає-чекає і час йому плине, як віки... Аж ось затремтів він і скрикнув: на чорнім роздоллі морськоту мигочуть неначе искринки і щось плюскотить серед тиши нічної.

— „Годі вам, годі пишатись, хазяйські сини! Годі сьміяти ся з Найди! Дурні ви — думали — я вам товариш на

віки? Думали, хлібом своїм привязали, як пса на цепу? Плюю-ж на ласку я вашу, плюю на хліб ваш гіркий! Крашу знайду собі здобич, ніж ваша непрохана ласка-зневага для мене! Як дровам з огнем не дружитись, як гусям з лисицею жити, як в пазусі пестити вмія — оттак вам безпечно дружитись з Найдю бідним, сином чужої країни! Сюди-ж, кораблі, посишайте — у ваших руках вороги!“

Із темного моря пливе-вирінає ворожеє військо, на берег виходить — скоро весела долина заплаче, огнем запалає...

Спить вартовий, бо за його-ж ручив ся товариш, спить він — аж чує.

— „Брате! Добре у-двох чатувати!“ — чогось то регоче Найда лукавий, фігуру на землю валяє і зброю з товариша зняв.

Проснувся вартовий — оглядає: аж берег вжив і гуде голосами чужими, іскріє ворожим огнем, а рідну долину, що спить і не знає нічого, нічим збудити, нічим їй звістки подати. І парубка гріх пазурами за серце схопив і скрикнув він: „Сплю!“ — і кинув ся з скелі у низ, щоб умерти принаймні з своїми укуші. А в реготом хижим у слід йому ратище

У Д О В А.

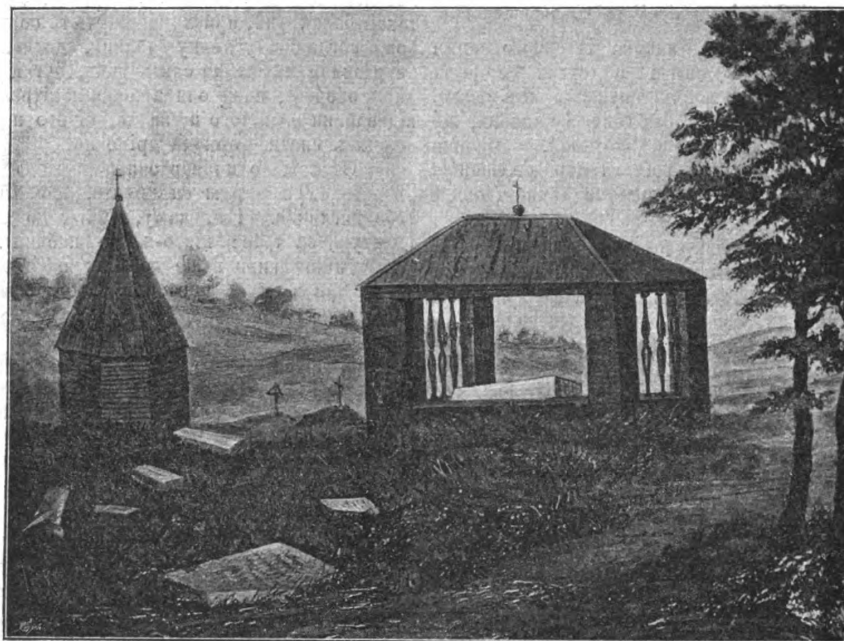
[З болгарської мови].

Зима на дворі, ніч, хуртовина.
Буря завилала, аж страховина;
Всяке до дому спішить, як мога, —
До своїх рідних, свого порога.

А ну лиш гляньмо в село за мною:
З нуждою люди бють ся страшною...
Велика шкода... мовонька стине...
Як то сірома нещасна гине...

Край села саме хатинка мріє;
Там не спить мати, серцем боліє;
Дивить ся гірко на свої діти:
Що їй кавати, що їй робити?

Заплаче слізьми — немає вину;
До лона горне малу дитину;
Думоньки чорні, вік неісходні:
Сироти бідні лежать голодні...

Могилка гетьмана Петра Дорошенка в Ярополчи коло Москви.

кинув зрадник лукавий, та ратище довге тяжке і його потягло за собою і впали обидва з високого рогу на гострі каміння, і їхні бажання даремне пропали. Не бачив сплюха в передсмертний свій час рідних своїх земляків, а зрадник лукавий пишної здобичи теж не спожив: перший з них птахом-сплюхою скинувся, літає над світом та жалібно квилить літаючи „сплю“, а зрадник сичем перекинувся і гонить ся скрізь за сплюхою, регоче та скиглить від злости. До віку літати муть вкуші — вартівник непевний та зрадник лукавий, — до віку жаяхати ся будуть, почувши той крик серед ночі, а сон та дрімота ніколи не вкриє ті грішні душі ласкавим крилом.

Королівка 18 $\frac{4}{11}$ 93.

Дніпрова Чайка.

Спить, янголятка, не знайте болю...
Хай Бог погляне на вашу долю...
Дровець, чи хлібця, — немає й званку;
Чим нагодую, витоплю зранку?

Та й заніміла сердешна мати;
Дуже стомилась, стала дрімати,
Хилить головку, — заснула тихо,
Забувши тяжке, пекельне лихо.

Зоря промінне лле помаленьку;
Жалібно кличуть дітоньки неньку:
„Вставай, мамуню, стужа неначе,
Пригорни Милчо, нехай не плаче...“
Ні слова мати, лежить холодна...
Вчитав піп їй, — ото відходна...

Павло Граб.

Нові поетичні твори С. Руданського.

◆ [Далі.] ◆

59.

На калитку.

Прийшов мужик до крамниці,
Сукно оглядає...
Перекинув штук зо двадцять —
Все не добірає...
Аж наглянув десь кармазин —
„Дай-но, жидку, того!...“
Розвертає, оглядає:
„Се хіба нічого!...“
Виміряє середину:
„А ходи во, жидку!...
Ото звідси міні, жидку,
Виріж на калитку!...“ (1858).

60.

Цікавість.

Прийшов мужик із празнику...
Празник добре вдав ся:
Посніла кругом шия,
І чуб підійняв ся!...
Прийшов в хату, а ні слова...
На лаві сідає...
Аж підходить господиня,
Мужа оглядає...
„Та чого то в тебе шия
Вкрита сніжками?“
— Та то мабуть від вишнівки,
Що я пив з дяками!...
„А хто-ж тобі, чоловіче,
Чуба мав намяти?“
А він її кулаками:
— Не знаєш — мовчати? (1858).

61.

Треба всюди приятеля.

Прийшла в церкву стара баба,
Свѣчок накупила...
Де була яка ікона,
Всюди поліпила...
Іще пара осяєть ся,
Де їх приліпити?...
— Ага! каже, пошукаю
Святого Микити!
Найшла баба і Микиту!...
Святий чорта ціпить!...
Баба їдну йому ставить,
Другу чорту ліпять...
Видять люди й розважають,
Щоб там не ліпила:

„Що ти, бабо, кажуть, робиш?
Та-ж то вража сила!...“

Але баба обернулася:
— Не судіте, люди!
Ніхто того не відає,
Де по смерті буде?...
Чи у небі, чи у неклі
Скажуть вікувати;
Треба всюди, добрі люди,
Приятеля мати. (1858).

62.

Чужая дитина не то, що рідня.

Ой не тая, мій синочку,
Година настала,
Щоб чужая дитинонька
За рідню стала.
Нар. піс.

Журили ся муж з жоною,
Що дітий не мали;
Далі взяли, та й під старість
Сироту прийняли...
Росте тая сиротина,
Так їм помагає!
Але старий, як чужому,
Все не довіряє...

„Та вже, мабуть, не даремне
Примовляють люди,
Що дитинонька чужая
За рідню не буде!...“
Доростає літ дитина,
Вже пора-б женити...
Пора-б уже господарство
З сином поділити...

Але старий дуже хоче
Щирість його знати...
І задумує, як сина
На сиробунок вяти.

Повертає раз від пана,
Тай став говорити:
„Жінко мила, сину милий!
Годі міні жити!...“

Розгнівав ся пан на мене,
Повішати хоче!
І я завтра, як той злодій,
Сплющу свої очи!

Достань, жінко, з скрині гроші,
Треба поділити...
Треба свою останню
Волю учинити!“

Стара бідна, як дитина,
Плаче і ридає;
Бере ключі у старого,
Скриню відмикає...
А у скрині казан грошей —
Саміі дукати!...
Ледве-ледве старий з сином
Здужали підняти...
Виспали на підлогу,
От старий сідає...
Із дукатів штири купи
Рівних нагортає...

І говорить: „Перша купа
На похорон буде,
Щоби мене, як годять ся
Спомянули люди!...“

Друга купа тобі, жінко!
Тобі, моя мила!
Бо ти-ж мене, як матінка,
Старого любила!...

Третя купа нехай буде
Тобі, милий сину!...
Ти був міні, милий сину,
За рідню дитину.

А четверта купа грошей
Най буде для того,
Хто на шибеницю в завтра
Потягне старого!...“

А синочок і схопив ся,
За гроші рукою!
„Я потягну вас, татуню!
Най будуть за мною!“

Здихнув старий, підійняв ся
Тай почав казати:
„Іди, хлопче препоганий,
Із моєї хати!“

Прийняв тебе я до себе
Малим сиротою,
Побивав ся дні і ночі,
Не спав над тобою...

Тільки й думав, що із тебе
Буду поміч мати...
А ти сам готів на мене
Руку підійняти...

Іди-ж собі, препоганий,
Звідки ти узяв ся,
Та й не згадуй, що ти в мене
Сином називав ся!“

Хлопець вишов. Старий плаче:
„Правда, добрі люди,
Що дитинонька чужая
За рідню не буде!...“ (1858).

[Далі буде].

ПО У К Р А Ї Н Ї.

II.

В ДАХНІВЦІ.

ЕТНОГРАФІЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ НАРИСИ З ЛІТНІХ ЗАМІТКОК О. Я. КОНИСЬКОГО.

◆ [Далі.] ◆

III.

Щоб ще виразнійше зрозуміти причини, з яких багате колись село Дахнівка так зубожіло, ооділо; з яких „крестяне-собственники“ ніщо більш як жебраки, злидарі темні-чремени, росповід історію Дахнівки, так як міні росповіді старі Дахнівчани. Звістно росповідало їх кілька чоловіка, не за один раз, шматками, що хто знав і як знав; а вже я сам знижу усі ті шматочки на одну низку. Але-ж гурту-

ючи, я раз-по-раз лишати му власну річ самих розмовників моїх.

— Предки наші були мабуть такими самісенькими козаками, як от і на тім боці Дніпра були. Не знаємо вже про те, як їх підвернено в крѣпацтво. Ляхи-пани підвернули тоді, як стала тут Польща.

„Ой Польща, Польща, чужа територія!
Через тую Польщу доріжка лежала,
А при тій доріжці корточка стояла...“

ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN 2

Нашо́му наро́ду хри́стианському мабу́ть не до́бре бу́ло під Польще́ю; бо вже-ж не ду́рно співа́ють:

„Гей-ой, як роспалакалась бідна удова:
То не удова, то Українська земля;
Що на Україні добра давно нема;
Що Лашки й Жидки посесії закупляли,
Да хри́стиан на панщан повертали...“

Усім побере́жзем, а вже-ж і Дахнівкою прави́ли коро́льки: там десь у самій Польщі́ був голо́вний „кру́ль“, а тут від його́ вже коро́льки. Був та́кий коро́люк я́кийсь Пото́цький. Леда́чий, мабу́ть, був чоло́ваґа з його́. Слу́хайте, яка пі́сня про його́, я заспі́ваю вам:

„Ой ти Пото́цький, ой ти превра́жий си́ну,
Зана́пастив ерети́че, Польщу́ і Украї́ну.
Дума́в єси, ерети́че, що́б за кру́ля ста́ти.
Ой де то́бі пане́ да коро́лювати!
Ой не бу́де в сви́ні ро́гів, не бу́де до ві́ку!
Кру́левської ка́птана то́бі не по́сити;
Бу́ти то́бі ще з Пу́лявським у Та́тар в обло́зі,
Бу́деш в ха́на пролива́ти кєрваві́ сльо́зи.
Ото то́бі на нау́ку, ерети́чий са́ну!
Бу́ло ж то́бі ша́нувати ва́шу Украї́ну...“

Нарешті́ став коро́люком Поня́товський. Сей взяв та́й зли́гав ся з Катери́ною. Ото-ж і побі́гли вони́ вдво́х по Дні́пру. Лю́дям веле́но бу́ло виходи́ти на бере́г, стрі́чати їх. Пі́шли ві́тати і Дахні́вчани; пі́шли в Черка́си, бо там му́сіла пристати́ до бере́га Катери́на. Мі́щани з Черка́сів ви́йшли з корогва́ми, да з хрє́стами, а лю́ди про́сті, сі́льські з хлі́бом-сі́ллю. Цари́ца за те на ми́щан розгні́вала ся. „Що́ отсе́ ви, — ка́же вона́ до них, — хоро́нити мене́ ви́йшли, чи що́; а се́лянам по́дяковала́; на хлі́б-сі́ль їх зра́діла; на здо́рове́ їх спі́тала і зара́з нака́зала коро́люку, що́б усі́ ті се́ла, що́ ві́тали її́ хлі́бом-сі́лю, туж-ту́ визво́лити з панщи́ни і до́ки сві́тлу-сонця́ не бу́ти їм па́нськими. Ті́льки той коро́люк хоч і по́слухав ся, да не́ зовсім. Па́нське крепа́цтво ски́нув; се́лян тих ві́би на ка́зну (на ска́рбових) взя́ли та́й поза́водили по́сеорів. А мо́же то́му коро́люку́ й не мо́жна бу́ло іна́кше; бо то́ді саме́, ка́жуть лю́ди, гайда́маки сво́ю коло́тнечу́ прави́ли. З гайда́маками не до́ жарти́в бу́ло. Вони́ коли́ що́, да́к зара́з на дзво́ницю, да в розго́на. Так бу́ло і оту́т у нас і в Ру́ській По́лянї“.

Про Ру́ську По́ляню, дода́є дід Опа́нас, є́ ось яка́ пі́сня:

„Ой бо́дай та́я, та́ Ру́ська По́ляна́ на ві́ки пропа́ла.
А́й що́ збави́ла тро́х коза́ченьків́ ще́ й Роскі́льського́ пана́,
Роскі́льський́ пан, Роскі́льський́ пан з гайда́маками́ бєть ся,
А з ко́заком Ма́йборо́да по́під тино́м гєть ся.
Та́ удари́ли у Черка́сах у голо́сні дзво́ни,
Та́ підняли́ пана́ Роскі́льського́ на три́ списи́ вгору́.
Сла́ва па́ншечка́, невели́чечка́ по́ гі́лечку́ ска́че.
А па́ні́ Роскі́льська́, його́ жо́на, по́ Роскі́льському́ пла́че.
О́й лу́зала́ па́ні́ Роскі́льська́ дрі́бня́ті о́рїшки,
Що́ їзди́ла шє́стьма́ ві́ньми, те́пер хо́дить пі́шки...“

— Ну, от до сі́єї пі́сні́ треба́ ще́ й розка́зати ва́м де́що, що́б ви́ тямли́ли, що́ то́ за наро́д бу́ли оті́ гайда́маки. Дума́єте: набрє́хано в пі́сні? Є́, ні́, так воно́́ й спра́вді́ бу́ло; зві́стно не́ за нас; до́ нас не́хай воно́́ не верта́єт ся. Гайда́маки да́вня рі́ч; не то́ що́б і вельми́ да́вня, та́ не́ за нас. О́то як я́ служи́в за найми́та у Ру́ській По́лянї́, да́к ба́тько́ мо́го хо́зяїна́ — ста́р чо́ловик бу́в! Ві́н зазна́в тих гайда́маків і́ розка́зує́ бу́ло про́ них. Ха́зяїн з його́ бу́в сто́ющий, пото́мний, бо́гатир превели́кий. Ка́же бу́ло, як бу́в він́ ще́ па́рубком; да́к, ка́же, чу́ю раз у но́чі, та́к як о́швно́чі́ вже́: гур! гурр! гуррр! Я́, ка́же, до́гадав ся: ні́хто́ як гайда́маки! З ха́ти шви́дче, да́ в сі́ни, та́ на горі́ще; думка́ бу́ла че́рез при́чло́к вті́кти. Ки́нув ся́ до при́чла́ка — аж там і́х че́тири, з спи́сами́ і при́ ша́блюках; да́ по́ під ві́кнами́ по́ два... Моро́зом мене́, се́-б то́ його́ — то́го ха́зяїна́, та́к по́верх шку́ри і́ поза́ шку́рою́ і́ по́няло. Дума́в, дума́в чо́ловик, та́ легесе́нько, тихе́сьенько́ при́чло́к про́брав, та́, перєхрє́стивши́сь — пли́г на о́зерет. О́тже́ я́кий невели́чкий́ ча́с за́ким він́ пере́брав ся́ на о́зерет, а́ в голо́ві́ у його́ і́ ру́шило́ ся. Зві́стно стра́хїтте́ саме́; ви́дима́ сме́рть стра́шна, а́ він́ лю́дина́ вже́́ то́ді́ ста́ра бу́ла і́ бо́гатир; за́ тим во́ни до́ його́́ й при́йшли. Вже́, па́к, до́ вбо́гого́ чо́го́ ї́м? Чо́го во́ни там не́ ви́дали! Гу́ркотять в дє́рї: „Ві́дчиня́й!“ Жі́нка, чи́ що́, і́ відчиня́ла: та́ й як би́ то́ ти́ не відчи́нив ї́м! Розме́тали-б і́ сті́ни, не́ то́ дє́рї. По́прихо́дили в ха́ту. „Сві́ті́!“ „Сві́ті́!“ Посі́дали во́ни за

сто́лом; ота́ман на́ поку́ті. — „Ві́дмика́й, мо́лоди́це, ко́мору“. По́слухала́ ся, ві́дмікну́ла. Во́ни ту́ди: забра́ли усе́́ чисто, що́ там бу́ло: со́рочки, шта́ни, жу́пани, са́сти. То́ді́ й про́сті лю́ди хо́дили в са́стах. По́вноси́ли усе́ в ха́ту: да́вай ді́лти ся́; з ота́мана́ учали́, ко́му́ що́ при́пало. А́ оди́н хтє́сь з них і́ ка́же: „А́ гро́ші де́?“ Ота́ман на́ те: „Ти́, ерети́чий си́ну, ще́́ й гро́ший за́хотів! Хі́ба не́ чу́в, що́́ він́ „гуса́ків“ на́віз“. Гуса́ки — се́ так на́ сі́ль то́ді́ ка́зали. Ха́зяїн то́й чу́макува́в... Си́дять гайда́маки, а́ тут в дзво́на: бо́в, бо́в, бо́в! Во́ни як гу́конуть: „Ко́літь! Па́літь!“ да́ про́жого́м до́ дзво́ниці́. Там ні́когє́сьє́нько. А́ воно́́ вди́рило на́ гва́лт да́ само́ взя́ло та́й схова́ло ся.

— До́ Шра́мка! — гу́кають, до́ Шра́мка!

— Доси́ть! — гу́куєт ота́ман: — до́ Роскі́льського́!

Во́ни-ж до́ Роскі́льського́, а́ Шра́мка на́ коня́ да́ в Я́нїву́к, там бу́в преваро́к Роскі́льського́. Приле́тів: „Ви́ручайте́ сво́го держа́вця́! та́ке́ й та́ке́ ли́хо“. О́ко́ном ду́хом зібрав ле́єстро́вків, при́бігли в Ру́ську По́ляню, а́ во́ни вже́́ бєть ся́ і́ во́бли Роскі́льського́. На́ списи́ підняли́ його́. Не́ ска́жу, чи́ є́ ще́́ й те́пер на́ то́му́ місці́́ хрє́ст; а́ як бу́в я́ па́рубком, ще́́ значи́ть, да́леко́ до́ першо́ї хо́лєри́, да́к я́ сам ба́чив то́го хрє́ста.

У́ тї́й та́ки у́ самї́й у Ру́ській По́лянї́ бу́ла й́ дру́га при́года. Мо́же і́х і́ бі́льш бу́ло; мо́же́́ й де́сятъ, мо́же́́ й два́дцять і́х бу́ло, да́ про́ тих не́ чу́в я́; ні́чого́́ й брє́хати, а́ от про́ отсю́ да́к чу́в. Жи́ли там Тє́ртичники́. На́ о́стровї́ жи́ли. О́стров здо́ровенний та́кий. Ві́н і́ досі́́ ще́́ є́. На́ то́му о́стровї́ і́ я́ впрі́є. Ві́н на́ боло́ті́, боло́то гни́ле і́ си́льно ве́лике. На́ дру́гому́ та́кому о́стровї́ гайда́маки ко́шем ота́борили́ ся. Ну́ й до́бре. Лю́дям що́? Не́хай на́ здо́рове́ сто́ять. За́ходи́ть ото́ Ве́ликде́нь. Зла́шгє́вали і́ во́ни со́бі́ па́ску; ка́бана́ здо́рового́ осма́лили і́ ко́вбас на́чинили: яќ слі́д усе́́ у і́х по́ хри́стианському́; во́ни-ж бу́ли хри́стиани́, мо́же́́ ще́́ луч́ші́ за́ нас. У́ субо́ту, у́ ве́лику́ і́ посла́ли во́ни па́ски́ свя́тити́ у Мо́шни. У́ і́х з о́строва́ і́ гре́бля́ бу́ла; а́ кі́ш бу́в обго́роже́ний па́лями, да́ так гу́сто, що́́ й со́бака́ не́ про́лізе́; хі́ба́ пта́х по́верх пере́лети́ть. О́т во́ни з па́сками́́ й по́вернули́ з гре́блі́ на́ отсю́ до́ ро́гу, що́́ повз Дахні́вку́ на́ Сві́діво́к ве́де. Пере́їхали́ в оди́н ду́х! що́́ ї́м? у́ і́х у́ во́зі́ тро́є ко́нї́й, да́ які́ ко́ні! Хі́ба́ на́шим під́ па́ру? У́ і́х не́ ко́ні, а́ орли́. Свя́щени́к ї́м зара́з з ве́чера́ і́ по́сьвятив: ко́му́ дру́гому́ мо́же-б і́ не́ зара́з, а́ ї́м зара́з; він́ зпа́в, що́́ во́ни за́ пта́хи; ще́́ й во́дою́ свя́ченою́ о́кропив і́х. По́їхали́ во́ни на́зад; мо́же́́ й до́ коршми́ за́верну́ли, а́ мо́же́́ й ні́. З до́роги́ зби́ли ся́ мо́же́́ то́му, що́́ ні́ч те́мна; а́ і́хатє́́ треба́́ бу́ло боло́тами́ да́ лі́сами... а́ мо́же, ка́жу, й́ ча́ркою́ при́грї́шили. Не́ вга́дали сво́ї́ пу́ті́ та́ й при́їхали́ до́ Тє́ртичника́; дивля́ть ся́: о́стров та́кий са́мий, та́ка са́ма гре́бля́ і́ обго́роже́но па́лями. При́їхали́ до́ двору́, то́ді́ розчо́впали: „є́ге, чу́же! не́ ту́ди за́їхали...“ та́й учали́ гу́кати: „ви́ходьте́ хто́ є́ сю́ди“. Ні́хто́ не́ виходи́ть до́ бра́ми. То́ді́ во́ни з ру́шниць: ба́х, ба́х, ба́х! Ні́чого́́ робити́, треба́́ ви́йти. Ви́йшов Тє́ртичник. Пи́тають у́ його́:

— Зна́єш, де́ Іва́шківщи́на?

Іва́шківщи́ною́ зва́в ся́ і́х о́стров; і́ те́пер є́ та́ке уро́чище́; а́ як хтє́ да́к і́ Гайда́маківщи́ною́ зо́ве те́ уро́чище́.

— Знаю́! — ка́же Тє́ртичник.

— А́ коли́ зна́єш, сі́дай на́ во́за, да́ про́веди́ нас!

Скривив́ ся́ Тє́ртичник то́й, да́ ба, — треба́́ сі́дати; не́ сядє́ш на́ во́за, поса́довля́ть те́бе на́ списи́.

До́їхали́ до́ гре́блі. Тє́ртичник і́ ка́же до́ і́х:

— Те́пер ви́ ї́дте́ са́мі́, а́ я́ по́перед ва́с кла́дками́ пі́ду, да́ розбуджу́ ва́ших. При́їхали́ до́ ко́ша. Тє́ртичник та́к і́ обже́р, яќ узди́в, яка́ у́ і́х си́ла гро́ший! По́вна брї́чка сто́їть до́ ве́рху́ на́сіпана́, ні́чим і́ не́ при́крита́ вона́, на́че на́ показ... ще́́ й ка́зан здо́ровенний з ве́рхом. І́ сто́рожки́ коло́ гро́ший не́ма́ і́ ні́хто́ і́х не́ займа́є. Ну́, зара́з розго́віли́ ся́ і́ Тє́ртичника́ до́ гу́рту поса́дили. Пе́рш, зві́стно, по́хри́стосова́ли ся́, а́ то́ді́ до́ па́ски. Пи́тають ся́ у́ його́:

— Да́вно бу́в у́ се́лі? — се́-б то́ у́ По́лянї́́ у́ Ру́ській.

— Да́вно.

— Про́ нас ні́чого́́ там не́ чу́в?

— Ні́.

— Ну́ бє́ри-ж скі́льки́ то́бі́ треба́́ гро́ший, та́́ йди́ ту́ди́ прислу́хай́ ся́; що́́ вчу́єш —́ при́ходь́ нам́ розка́жи.

Пі́шов... І́де́ боро́м, да́ сво́єї́ кла́дки́ і́ не́ вга́дав. Розго́вляю́чи́сь значи́ть не́ вга́дав ні́чи́, от́ в голо́ві́ у́ його́, зна́-

чить, світ і замалював ся. Йде, та йде, чорт-батька знає куди вже зайшов, а ще йде; доти йшов, доки на Донів не вайшов. Дивить ся, Донів тих наче сарани в степу. Вони до його:

— Хто ти? Гайдамака?

— Ні, не гайдамака.

— А кажи-ж: хто?

— Тертичник — я...

— Де був?

Тут вже він збрехав.

— А знаєш, де стоять кошем гайдамаки?

Він знов збрехав:

— Не знаю, каже, тільки чув, що десь вони в Івашківщині.

— Знаєш, де та Івашківщина?

— Івашківщину знаю, да до коша до їх стежки не втраплю, а до болота доведу.

— Веди, падлец!...

За що вже „падлец“?... Хіба ради Великодня...

Привів їх до болота і каже:

— Отам вони на острові, а як до їх добрати ся — того не скажу.

Дони його й пустили. А він тоді навзаводи, та на гроблю, тай подав звістку кому чим треба було; може самому отаманові Майбороді. Гайдамаки миттю на коний і Тертичникові коня дали, гарного такого, осідланого... Їдуть, аж земля стугонить. А тут їм на зустріч Дони!... Що його робити? Гайдамаки — круть, да в болото! Дони за ними. Гайдамацькі коні привичаєні до всего, зараз з купини на купину і повиносили їх на суходіл; а Дони й загрузили... Отсе, що напрутить ся у якого Дона коняка, щоб витягти ноги з багнюки, дак це більше захрясне. Позатягали ся коні по саме череву. Сидять Дони в болоті; ні сюди, ні туди; а гайдамаки з їх кенкують; а далі взяли їх тай перестріляли, наче качок тих, ще з прицілом. Одного Дона куля не брала, дак його осиковим дручком простромилли. От то як було... Кажуть — отсе не що давно, літ може буде тому в 50; бо я вже вдовів тоді; пішов один чоловік з Руської Поляни в Івашківщину лину на уліки зрубати. Вибрав товсту, дупленасту; зрубав; аж там у душі чоловік, звістко самі кістки і біля його повнісенські сакви гроший. Ото значить якийсь гайдамака сховав ся в дупло та вже й не виліз з него, застряв; а витягти нікому було. Так чоловік і погіб.

Скоро завела ся ота посесня, — віддавали людей з торгу в посесню: хто більше дасть. Торги ті справляли у Києві: Поторгують ся пани-посесори, да тоді до королька: кому корольок вкаже, той і стає посесором“...

За посесорів хоч і була панщина, та не вельми велика. Ліси позабирали на казну; „а про те байдуже було; ми з лісів здорово живили ся!... Коли часом і наскочить сторожа, — коловника*) даси і байдуже: рубай скільки тобі треба“. Як заведено по Херсонщині „воєнні поселенія“, дак у Дахнівці був „воловий парк“. Нам з того обиди не було. Салдатня згла собі в казармах і вже-ж який-б там салдат не був, а він мужикові свій брат; не те, що пан... Пани всі одним миром казані. У польского пана от що добре, він хоч би тобі й князь був, а зроду-звіку до нашого брата мужика не цвенькає, а по нашому; аби-ж пан з москалів, зараз він відзиваєть ся якось не по нашому... Слухаєш й не вгадаєш, що воно до тебе цвенькає... Чвань сама“...

Була, кажуть мені, у Дахнівці і шляхта [Поляки] „да після отієї колотниці, що скоїли були Поляки зараз після воли (1863) шляхту якось звівчено до щенту: чи вона сама довтікала, чи її куди прогнали“. Де, звідкля тут взяла ся була у вас шляхта? — роспитував я.

— Посесори її позаводили, а то і в полон її сюди напхали, да дворян з її поробили. Колись то, як ще були тут Чауси, дак Ляхва набігла була на Черкаси — мати моя було розкажує [казав мені старіший з дідів] що як ще була вона дівчинкою, підлітком, дак служила вона у Черкасах матері. Мати її, се-б то моя вже баба, — пішла жати на степ. Тоді саме набігло Ляхви повні Черкаси: жупани на їх

з вильотами, зброя ясна, аж горить. Так уся улія й захрясла. Чуємо: будуть палить Черкаси і замок. Замок був там де тепер Троїцька церква. От моя мати на степ, своєї матері шукати... і що-б то вже вона їй помогла!... Біжить, аж задихаєт ся. Стрічає тітку: вернись, каже тітка, вже не палити муть; вже ублагали чаусів; вони взяли гроші і відкасули ся від Ляхів; от тоді Москалі тих Ляхів на низку, да по селах і розвезли... З них ото і в Дахнівці пішло було кодло Матушевських, Жуківських, Беднарських і инч. Більше було таких, що поприставали до нашої віри; з них і поли православні потім вже були... А хто лишив ся при своїй вірі, тих знівечили“.

— Що ото діду, за люди такі Чауси?

— Не скажу, панунцю, і сам на знаю... Щось лихе, мабуть татарські, або турецькі пани.

Так я і не допитав ся ні в кого, як люди думають про „Чаусів“, хто вони були? Тим часом дід Опанас про Чаусів співває ось яку пісню:

„Як у нас на Росі появились Чауси,
А не много, не багато шістораста молодців.
Через воду і йшли не похлюпоючи,
Через гори йшли не поосопоючи,
Через піски йшли не похакуючи,
А у двір увійшли не постукуючи,
А у сінні увійшли не поскриуючи,
А у хату увійшли не подихуючи.
І на лавні Чауси, і зід лавки Чауси,
І на полі Чауси, і від полом Чауси;
Ще й на печі Чауси і на припічку.
А найстаріший Чауси та на покуті сів,
Він ні мовить, ні говорить тільки вусом шевелить:
Ой ти брате, Кирило, бери мужика за рило,
А ти брате, Назар, клади пана на жар,
А ти брате-мужичок поворачивай ся,
Клади денежки на стол, да росчитивай ся“.

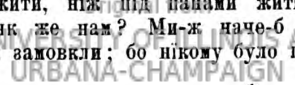
Деякі слова цієї пісні, увесь її склад, найпаче голос її нагадує мені солдацько-московські пісні.

З часом Дахнівчанам становило ся гірше да гірше під посесорами. Один посесор Березовський „взяв тай отруїв ся“, а до вдови його дали опікуном Шостаківського. „Отсей просто шуру з людей дер; та все-ж не такий катюга був, як після його став посесором Заліський з Рохмистрівки. Брав він посесию на 12 літ, та тільки половину додержав, а то не дали далі держати. А що він за ті шість літ помордовав людей, дак другому й на 12 літ того-б було богацько. Робили без ушину, без спочину, гірше крєпаків... Терпіли люди, терпіли, тай не витерпіли. Пішли в Київ, да до королька. За королька тоді правив Бибик. Він змилосоудив ся: прогнав посесора і звелів справити люстрацію; наділи землею зробити. А Заліський той не дурний був; тим то й голова у його була завбільшки з мідяний казан. Він своїм носом собачим пронюхав, що буде люстрація. — „А ну, каже, я виницю в Полянці утну“. І Полянка була у його на посліп. „Тоді, каже він собі, бачити муть, що без посесії і виниця пронаде і не заведуть люстрації“. Клепана у його голова була; да, мабуть у Бибика ще більше клепана вона. Помилув ся Ляшок. Спорудив він невірненьку виничку, жене горілочку та „ихе“ собі в вуса. Думає: виграв справу. Аж тут — лудусь його тією люстрацією!...: добре його лудуснула вона тай нас вона колесом зачепила.

— Землі у нас позабирали. Землі у нашого села було стільки, що й оком не сягнеш до краю. Були землі наші предківські, потомні; були ще й вакантові. Се землі були про всяк злучай, доки люди намножать ся. Казна (скарб) як брала їх, дак так і казала: „Вакантові землі ваші на віки, а ми їх беремо не собі, а тільки в догляд; намножать ся у вас люди, — ми й віддамо“. Ще-ж скільки було і тієї землі, що від Черкасів до нашого села прорізано. Забрали. Люди сюди й туди, і хвить і хить; да нічого не вдієш, звістко горючачі: ти з язиком, а він з нагаєм; заціпить. Люди-ж могодили ся, а земля якось пробрєхала ся; не вертала ся до нас... Як помер цар Миколай, — панщани були заворушили ся, отам десь коло Звенигородки. Тоді війна була в Криму; панщани аж до Бога руки здіймали да в козаки перли ся... А вже-ж лучче за віру Христову голову положити, ніж під панями жити... І в нас загомоніли тоді: А як же нам? Ми-ж наче-б то вольні! Гомоніли, гомоніли, тай замовкли; бо нікому було по-

*) Коловник — монета срібна 50 к по російськи „полтинник“.

Generated on 2015-08-15 17:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luju.301121180004172
Public Domain in the USA; http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ради дати; старі люди повмирили, а нам молодим шляху не показали. Стали ми на тому, що то не про нас діло; не наше панщанське воно. Тим часом чуємо: новий цар розгнівав ся, не під думи йому була ота козаччина; королюка у Києві — геть; посадив нового і звелів волю панщанам писати. Пани про се як почули, спершу віри не вняли, а як вийшла воля справді, тоді вони бунтацію підняли... Нічого з неї не вийшло; не сила їх! Ну то знов не наше діло; панське; хоч ти їм носи повідтинай, нам про те байдуже. А от де нас замулило. Появив ся в Руській Полянці Яхно... Тут навкруги козаки колись велику силу скарбів позакопували, від Татар, да від Ляхів ховали. Богацько тих скарбів викопано вже, а ще більш не викопано. Яхно й собі викопав скарб. Отоді наша вакантова земля взяла тай перескочила до Яхна. Сахарню був спорудив, да не повело ся йому; як прийшло, так і пішло; вслизло; усього рішив ся; на сахарні тепер казарми.

[Далі буде].

Ол. Кониський.

ІСТОРИЯ ЛІТЕРАТУРИ РУСКОЇ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКИЙ.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Література наукова.

[9. Матвій Номісь и Опанасъ Марковичъ].

[Дальше.]

По-за-якъ Номісь видавъ по-найбільше той етнографичний матеріяль, що єго зібравъ Опанасъ Марковичъ, то вже-жъ годить ся сказати дещо й про сего етнографа.¹⁾

Рідъ Марковичівъ вийшовъ за давнихъ-давенъ на Україну зъ сербскої землі, и, роздѣлившись на кілька вѣтокъ, живе теперъ у Полтавщинѣ, въ повітѣ Прилуцькомъ и Пирятинськомъ. Опанасъ походивъ ізъ той вѣтки Марковичівъ, що жила въ повітѣ Пирятинськомъ. Въ Опанасового батька, Василя, була въ селѣ Кулажинцяхъ велика маєтність. Се-жъ бувъ типичний, українській панъ, що добро своє перевѣвъ по-найбільше на гостинности.

Опанасъ родивъ ся мабуть въ 1822. р., бо вже року 1846. скінчивъ вінъ науку въ Київськомъ университетѣ. Перебуваючи въ Києві, вінъ сблизивъ ся зъ Костомаровомъ и належавъ до Кирилло-Методієвского товариства.²⁾ Одночасно зъ Костомаровомъ арештовано такожъ Опанаса Марковича въ мартѣ р. 1847., а въ червні вінъ бувъ уже на заслано въ Орелъ. Тутъ ставъ вінъ служити въ канцеляріи губернатора, одержавши посаду „старшого помощника правителя канцеляріи“. Перебуваючи въ Орелѣ, Опанасъ одруживъ ся зъ Московкою, Марією Велинською, що опѣсла підъ криптонимомъ Марка Вовчка була авторкою „Народныхъ оповѣданъ“. Та отъ, Кульшъ заявивъ рѣшучо, що ті оповѣданя писали въ-двохъ Марія и Опанасъ, та що въ исторіи української літератури мусимо ихъ обохъ уважати однимъ писателемъ.³⁾ Коли бувало приятель Опанаса пытались у него, де? коли? и якъ? єго дружина, будши Московкою, такъ хорошо вивчила українській побутъ народний, то вінъ не любивъ такихъ питанъ и все відповѣдавъ коротко:

¹⁾ Про Опанаса Марковича сказано дещо такожъ въ „Исторіи літератури рускої“. („Зоря“, 1889; стор. 389—390).

²⁾ Порівн. „Исторію літератури рускої“ въ „Зоря“, 1888; стор. 301—302; 315.

³⁾ Ibid., 1889; стор. 329.

„Талантъ, та й годѣ!“ И такою своєю відповѣдю ще збільшувавъ сумнівъ приятелівъ про авторство Марія.¹⁾

Опанасъ любивъ Україну ширю, безмежно. Тільки любовъ до рідного народу спонукала єго лишити значну посаду въ Орелѣ и въ грудни р. 1851. перебрати ся въ Чернигівъ, де єго поставлено корректоромъ „Черниговскихъ губернскихъ Вѣдомостей“. Тутъ живъ вінъ до 19. марта р. 1853., коли-то поталанило єму, перебрати ся въ Києвъ, де зайнявъ мѣсце бухгалтера „въ палатѣ государственныхъ имуществъ“ (доменъ). Підчасъ Крымскої війни наказано було Марковичеви, організувати „валовую полубригаду и конную роту магазина дѣйствующихъ войскъ“. Отъ-сю миссію вінъ виконавъ такъ добре й швидко, що за неѣ царъ Микола звелѣвъ подякувати єму. Але-жъ ось-та служба остогидла єму; — вінъ кинувъ єъ р. 1855., бажаючи стати вчителемъ. Відтакъ въ серпні р. 1855. роздобувъ вінъ собѣ посаду вчителя географіи въ Немирівськѣй гимназіи на Подблю.

Уже відъ кількохъ роківъ Опанасъ збиривъ приказки и прислѣвья народні, и відтакъ д. 31. серпня р. 1855. въ листѣ до Олександра Шишацкого-Иллича писавъ вінъ мѣжъ иншимъ ось-що: „Прегарный добутокъ Вашої праці „Сборникъ малороссійскихъ пословицъ и поговорокъ“ (Чернигівъ, 1857)²⁾ ставъ вже загальнымъ добромъ; вінъ давно є у мене. Не-вже опрѣчь отыхъ, бѣльшъ якъ 1.500 перлинь, Вы ще маєте 2.000? Коли такій Вашъ рахунокъ, то менѣ не здають ся тяжкими ті умовы, що Вы подаєте; — лихо тільки, що я безъ грошей, та й не сподѣваю ся, щобъ небавомъ були вони въ мене. Бажанне пустити книжку мою дешево, черезъ друкарський выдатки, не обѣця менѣ зыску. Значить, я не тільки не посылаю нынѣ до Васъ грошей, але не обѣцяю и на будущину. Отъ-сію мѣркою Вы й мѣряти-мете мою щирѣсть и судити-мете про мои заходы, та відповѣдно тому и чинѣть! Зовсімъ натурально и Вамъ и менѣ подумати: зъ якої-жъ корысти Вы дѣлити-мете ся зб мною? коли, выдаючи самостійно свѣй збѣрникъ, Вы можете дещо зыскати? Зробѣть своє дѣло, якъ гадаєте: се-бъ-то выдавайте самі свои приказки. Нѣ Вы менѣ, нѣ я Вамъ — оденъ одному не пошкодимо. Моя книжка ледви чи выйде ранѣйшъ лѣта того року, се може й въ осени, або зимою. Я ще геть не выкѣничивъ праці, — а ще-жъ цензура, друкування, та ще й переписування, редакція... Я гадаю зшитки свои перевести черезъ кілька дотепныхъ рукъ, и, здасть ся, навѣть свого підпису не надрукую. А коли надрукую, то се буде недоброю ознакою: се значить-ме, що тѣ, до кого я вдававъ ся, щобъ поправили мою працю, вельми мало вложили свои. Бѣльшъ за все и першъ за все я бажаю, щобъ книжка выйшла гарна, щобъ її люде читали, та щобъ зъ читання була корысть. Се-бъ дало етнографови мѣцнй основы, а письменникамъ певный складъ народної речі и думки народної. Моя розкладка прямує, щобъ систематично уложеній народній приказки дали описъ природы, побыту, моральныхъ и духовыхъ завязей нашої Украины відъ Карпатъ до Кавказу. Хочъ бы выпали усѣ добрі умовы и удачѣ, то все-жъ отъ-се буде нѣ що бѣльшъ, якъ тільки проба, але-жъ проба не безъ корысти. — — Высловивши ширю свои гадки, усю довгу процедуру и це-

¹⁾ „Кіевская Старина“, томъ XXXVIII. 1892; стор. 406.

²⁾ Той збѣрникъ бувъ відбитою ізъ „Черниговскихъ Вѣдомостей“. Шишацкій переробивъ єго, додавши до него багато новыхъ приказокъ, переказѣвъ и писанъ, але смерть не дала єму тѣхъ надрукувати.

респраву праць мови, я майже певень, що Ви не лишите мене безъ заповоги, и сподѣваю ся, що зрозумѣте мене, коли скажу, що хочу добути Вашій черновій въ оригиналахъ зшитки и манускрипти надрукованыхъ вже и не надрукованыхъ ще приказокъ.¹⁾ Може Вы ще двѣчи постигнете надрукувати недруковане ще, але тодѣ для мене дуже трудно буде корыстувати ся, и головна рѣчь — не зъ такимъ зыскомъ. Може матеріялы Вашій, дѣйшовши до мене задалегдѣ, перевернуть до горы ногами цѣлі вѣддѣлы въ моѣй розкладцѣ, але-жь потѣмъ вже то вони можуть зробити ся тѣлько хвостиками, пришитыми механично. Вы лишѣтъ у себе зъ усею певній списки и выдавайте, коли и якъ Вы бажаєте собѣ, а за кошты Вашій на списки я винагороджу Васъ злишкомъ примѣрниками. — Кѣлькома примѣрниками винагородити Васъ се залежати-ме вѣдъ того, разъ — якъ придасть ся Ваш матеріялы для нашего збѣрника, де певне зустрѣньеться чи-мало близнятъ, а вѣ-друге — вѣдъ того, якъ працювати-мете и Вы и тѣй Вашій помѣчники, вѣдъ якихъ сподѣваєте ся присылокъ. Отъ-сѣй присылки, якъ приходитимуть до Васъ, будьте ласкавий, пересылайте до мене! Отъ зъ такими умовами, я, лишаючи за Вами право выдати Вашій приказки по-передъ мене, а потѣмъ хочъ-бы и одночасно зо мною, обѣцяю Вамъ 35—100 примѣрниковъ“...²⁾ Спекавшись спѣлки выдавництва зъ Шишацкимъ-Илlichemъ, Опанасъ Марковичъ пбелавъ свѣй богатый етнографичный збѣрникъ Номисови, и сей надрукувавъ его въ Петербурзѣ р. 1864.

Про жите Опанаса наводимо ще отъ-сѣй подробности: Коли авторка „Народныхъ оповѣданъ“ загадала вхати за границу зъ сыномъ Богданомъ, то й Опанасъ рушивъ за дружиною, але либонъ изъ Берлина вернувъ ся, „свѣдомый, що становище его якось нѣякове“.³⁾ Але-жь до Немирова, де вѣнъ живъ до марца р. 1859., вже не вертавъ ся. Пѣклучисъ про хлѣбъ не тѣлько для себе, але й для жѣнки,⁴⁾ що зъ сыномъ жила въ Парижи, Марковичъ шукавъ собѣ зновъ урядовой службы, та такои, въ котрѣй мѣгъ бы бути помѣчнымъ народови. Скасовано крѣпацтво, заведено новій посады за-для крѣпацко-паньскихъ справъ, и Опанасови дано посаду „члена отъ правительства при мировыхъ сѣздахъ посредниковъ“ въ Черниговѣ. Одначе отъ-ся посада не вподобалась ему, — опроче житевій обставины приневолили его, пѣклучатись про грошѣ, хочъ и не для себе. А вже-жь Марковичъ бувъ чоловікъ зовсѣмъ непрактичный, — зберегати грошей вѣнъ не вмѣвъ та й не любивъ.⁵⁾ Якъ скасовано горѣльчаній вѣдкупы та заведено акцизу (1862), поставлено Опанаса надзирателемъ акцизы въ Новгородѣ Сѣверекѣмъ. Тутъ бы, здае ся, и гараздъ ему повело ся, але его вѣла грызота, точила й недуга. Въ 1866. р. Опанасъ переправивъ

ся въ Сосницю, щобы бути ближе до лѣкарѣвъ у Черниговѣ. Але лѣкарѣ не могли вже ему помогти. Въ лютомѣ р. 1867. вѣнъ приѣхавъ до Чернигова за якоюсь урядовою справою та такъ занедужавъ, що вже не було силы вертати до Сосницѣ. 5. серпня мушѣвъ ити до земского шпиталю; — смотрителемъ того шпиталю бувъ Олександръ Ивановичъ Конискій. Вѣнъ взявъ Марковича до себе на квартиру и широко пѣклучавъ ся недугою его. Тодѣ Опанасъ читавъ Шевченкового Кобзаря; — читаючи бажавъ вѣнъ влагодити тяжкій бѣль останныхъ днѣвъ свого непривѣтного жита.

Коли Опанасъ стоявъ на божѣй дорозѣ, то сказавъ вѣнъ своему братаничеви Дмитрови: „Чи ты знаешь, що я бувъ у тюрмѣ, якъ злодѣй?... Я имъ усе простивъ! У шкатулѣ бумаги есть; — дай ихъ!“ Якъ Дмитро подавъ своему дядькови тѣ паперы, то вѣнъ подеръ-звѣвечивъ багато записокъ. Але-жь двѣ записки зберѣгъ вѣнъ вѣдъ затраты и сказавъ Дмитрови: „Отъ-тутъ двѣ бумажки! — тамъ записано, чою мы (члены Кирилло-Методѣвского товариства) хотѣли, чимъ жили, въ кого вѣрвали... Захитай! отдай Тони (матери Дмитра), — нехай сховае, а якъ можна буде, — надрукуй!“¹⁾

Опанасъ умеръ 1. вересня р. 1867. на рукахъ Дмитра. Министерство финансовъ дало вдовѣ Опанаса (Маркови Вовчкови) 1.300 рублѣвъ заповоги за службу мужа.

За свого жита Марковичъ надрукувавъ тѣлько одинъ невеличкій зразокъ етнографичного матеріялу. Се була казка про родину й хрестины, записана зъ устѣ старенькой мужички.²⁾ Опанасъ переказавъ ту казку по-російски, и вѣдтакъ надруковано еъ р. 1854. въ „Запискахъ Черниговского статистичного комитета“. Коли вѣнъ свою збѣрку приказокъ, пословиць и загадокъ передавъ Номисови, то ставъ пѣклучатись музикою. Вѣнъ зладивъ музику до оперетки Котляревского „Наталка Полтавка“ и до драматичного твору Кирила Тополь, написаного п. з. „Чары“.³⁾ Вѣдтакъ въ Черниговѣ обѣ тѣ оперетки поставили на сценѣ аматоры. Въ оперетцѣ „Чары“ головну партію спѣвала Меланія Загорска, дружина помѣщика, що прогайнувавъ усе свое майно. Еъ называли соловѣмъ украинскимъ, бо й справдѣ спѣвала она знаменито жѣночій пѣснѣ. Она-то пѣклучалась широко недужимъ Опанасомъ и старала ся подати ему пѣльгу, коли вѣнъ стоявъ на божѣй дорозѣ.

10. Микола Закревскій.⁴⁾

Про жите Миколы Василевича Закревского майже нѣчого намъ не звѣстно. Въ передньому словѣ до своего етнографичного збѣрника вѣнъ пѣдписавъ ся Кіевляниномъ, але-жь опбеля запримѣтивъ, що вѣдъ р. 1829. стѣйно живъ въ чужинѣ. Отъ и передній слова до збѣрника пѣсенъ и пословиць та й до словаря написавъ вѣнъ въ Ревели,

¹⁾ „Зшитки надрукованыхъ Вами приказокъ треба менѣ на те, щобы вѣдшукати цѣкавий варианты та й придбати те, що позабороняла цензура. Вже-жь певна рѣчь, що про останне не хвалити-му ся въ передмовѣ“. (Додатокъ Марковича).

²⁾ „Правда“. Львѣвъ; томъ IV., выпускъ XI; стор. 157—158.

³⁾ *ibid.*, стор. 111.

⁴⁾ Своѣй жѣнцѣ Опанасъ часто посылавъ грошѣ. Отъ и Номисъ замѣнивъ, що вѣнъ достававъ вѣдъ Марковича грошѣ для его жѣнки та що ихъ посылавъ, куды належало. („Кіевская Старина“, т. XLII. 1893; стор. 450).

⁵⁾ Про теб, що добрага Опанасъ не вмѣвъ зберегати грошей, мовно дознатись изъ „Исторіи литературы русской“. („Зоря“. 1889; стор. 390).

¹⁾ „Кіевская Старина“, т. XLI. 1893; стор. 77. — Частиною зъ тыхъ двохъ „бумажокъ“, се-бѣ-то програму й регуляциъ товариства „Кирилло-Методѣвского“ надруковано въ „Исторіи литературы русской“. („Зоря“. 1888; стор. 51; 301—302).

²⁾ „Кіевская Старина“, т. XXXVIII. 1892; стор. 409. — Децо зъ етнографичного матеріялу Опанасъ Марковичъ бувъ подавъ Амвросію Металнскому, спорудникови збѣрника „Народныя южнорусскія пѣсни“.

³⁾ Про драматичный творъ Тополь, написаный п. з. „Чары“, гляди „Исторію литературы русской“, 1889; стор. 150—151.

⁴⁾ Порбви. „Исторію русской этнографии“ А. Н. Пыпина, т. III, стор. 343—347.

головніомъ городѣ Естляндскои губерніи. Але-жь и въ чу-
жинѣ не забудь вѣнъ батьковщины, и на заголовніомъ
листѣ збѣрника пѣсень поставивъ вѣнъ епиграфъ: „Тебе,
милу Украинну, по-вѣкъ не забуду!“ Закревскій умеръ
29. липня р. 1871. въ Москвѣ.

Въ Москвѣ выдавъ вѣнъ р. 1860. и 1861. своѣй збѣр-
никъ п. з. „Старосвѣтскій Бандуриста“ въ трьохъ
книгахъ: 1. „Избранія малороссійскія и галицкія пѣсни
и думы“ (вел. 8°, сторѣвъ VIII + 136); — 2. „Малорос-
сійскія пословицы, поговорки и загадки и галицкія припо-
вѣдки“ (стор. 137—244); — 3. „Словарь малороссійскихъ
идіомовъ“ (стор. 245—615).¹⁾

Въ передньому словѣ до збѣрника пѣсень Закревскій
заявивъ, що українська мова є тільки нарѣчемъ языка
россійского, дарма, що его земляки Максимовичъ и Бо-
дяньскій, Россіяне Срезневскій и Лавровскій,²⁾ ба й „ми-
нистерство народнаго просвѣщенія“³⁾ вважали украинь-
ску мову самостійнымъ языкомъ супротивъ языка рос-
сійского. Въ першій статіи своєю преднього слова п. з.
„Нѣчто о сочиненіяхъ на малороссійскомъ нарѣчій“ (стор.
I—IV) Закревскій пише ось-що про свою рѣдну мову:
„Нарѣче украиньске не може вдоволити потребамъ тепе-
рѣшньої освѣты. Его не уживають у кружку людей свѣч-
ныхъ, то й нѣколи оно не поднесеться на ступѣнь языка
выробленого, що вызначується клясиною литературою...
Въ сему нарѣчю нѣчого не написано вченого, та й нема
потребы, таке писати... Теперъ кождый Украинецъ, що
має якусь претенсію до культуры, звертає ся до языка
россійского („руссакаго“), а народнымъ нарѣчемъ вѣнъ
хѣснує ся тільки для выраженія шутки, — для забавы...“⁴⁾
Ба, Украинцѣ нѣколи не намагали утворити окремої ли-
тературы, — багато зъ нихъ, розкинутихъ по широкимъ
просторамъ россійского царства, мило згадують собѣ обы-
чай, приказки й простодушній дотепы своихъ земляковъ“
(стор. I—II). — Вѣдтакъ каже Закревскій, що багато кри-
тикѣвъ россійскихъ уважають украиньскій вѣршѣ й пѣснѣ
шалѣвливыми тому, що не знаютъ духа украиньского.
Такъ не второпають они духа Енеиды Котляревского,
баллады Артемовского „Твердовскій“, и деякихъ иншихъ
творѣвъ украиньскихъ, — не понимаютъ оригинального
гумору украиньского. Отъ-сй творы годѣ переказати въ
якой-небудь иншій мовѣ, и всякій перекладъ, хоча-бъ
бувъ и дуже гарный, буде тільки слабымъ наслѣдова-
немъ украиньского оригиналу. Закревскій радить тымъ
критикамъ, щобъ не ругались „хахлацкимъ вѣршамъ“,
котрыхъ они не розумѣють. Вже-жь Украинцѣ, на-пере-
кѣръ глумливымъ критикамъ не забудуть нѣколи сво-
ихъ пѣсень и вѣршѣвъ, а перекажуть ихъ своимъ по-
томкамъ.

Высказавши такій мудрощѣ, Закревскій подавъ ось-
якій змѣстъ своєю збѣрника: Книга I. Выбранный пѣснѣ й
думы народній. — Книга II. Прислѣвья, приказки й загад-

¹⁾ Вѣсь тѣ три книги творять одинъ томъ.

²⁾ Порѣвн. статью Петра Лавровского п. з. „По вопросу о южно-
русскомъ языкѣ“. („Основа“. С.-Пб. 1861; ноябрь и декабрь).

³⁾ Въ „Журналѣ министерства народнаго просвѣщенія“ читаемо:
„Южный русскій языкъ всегда различествовалъ отъ прочихъ вѣтвей сла-
вянскаго языка, въ особенности же отъ церковно-славянскаго, отъ поль-
скаго и велико-россійскаго“. (Порѣвн. „Исторію литературы русскои“
въ „Зорѣ“, 1889; стор. 335).

⁴⁾ Осъ-той поглядъ Закревского на рѣдну мову П. Ефименко вже
въ 1862. р. назвавъ пѣсеняниною старечеого лепетя. („Основа“. С.-Пб.
1862; октябрь; стор. 27).

ки. — Книга III. Словарь украиньскихъ идіомѣвъ. — Книга
IV. 1. Выбѣръ изъ творѣвъ сучасныхъ письменникѣвъ.
2. Статѣй историчній. Вытяги изъ грамотъ, универсалѣвъ,
лѣгописей, журналѣвъ и т. и. 3. Статѣй морального змѣ-
сту изъ друкованыхъ давныхъ книгъ украиньскихъ. —
Книга V. Граматика украиньского нарѣчя. — Хоча-жь
Закревскій подавъ змѣстъ пятохъ книгъ своєю твору, то
выдавъ вѣнъ только три книги, се бѣ-то въ 1860. р. на-
друкувавъ вѣнъ першу й другу книгу, а въ 1861. р. —
третью книгу.

Друга статья переднього слова має заголовокъ „О
малороссійскихъ пѣсеняхъ“ (стор. IV—VIII). Закревскій
каже тутъ, що украиньскій народній пѣснѣ своимъ рѣзно-
роднымъ змѣстомъ, своєю легкѣстю и правильнымъ ла-
домъ у зъображеню думокъ, своимъ богатствомъ почув-
вань, своєю поезією й дотепомъ можуть рѣвнати ся зъ
всякими подобными творами вѣсѣхъ найсвѣчнѣйшихъ на-
родѣвъ. Змѣстомъ же своимъ дѣлять ся пѣснѣ на чотыри
головній розряды: на военній (козацкій), жѣбночій, веселій
(шутливій) й обрядовій.

Потѣмъ згадує Закревскій про тев, якъ инші этно-
графы дѣлять рѣзніи роды пѣсень, и каже, що южнорускій
пѣснѣ можна ще подѣлити пѣсля нарѣчій на украинь-
скій й на галицкій. Далѣ заявляє вѣнъ, що южнорускій
пѣснѣ не такъ-то дуже стародавній, по-за-якъ только де-
якій зъ нихъ вѣдносять ся до XVII. вѣку, мѣжь-тымъ
коли большу частину ихъ утворено въ XVIII. вѣцѣ. Опѣ-
сля каже, що у своєю збѣрнику не наблюдавъ вѣнъ нѣ-
якихъ рубрикъ, а перемѣшавъ народній пѣснѣ. До такого
несистематичного выданя пѣсень спонукали его збѣрники
чужинцѣвъ; — опроче, по думцѣ Закревского, пѣснѣ того-
самого змѣсту втомлюють читача.

Изъ дальшихъ слѣвъ сей другои статѣй доведѣмо
ся, що Закревскому были звѣстній только деякі попередній
збѣрники украиньскихъ пѣсень, се-бѣ-то збѣрникъ Ма-
ксимовича зъ р. 1827., и „Pieśni polskie i ruskie ludu ga-
licyjskiego“ въ выданю Вацлава зъ Олеська (Льѣвѣвъ, 1833).
А вже-жь изъ самого збѣрника пѣсень народныхъ можна
дѣзнатись, що Закревскому были звѣстній збѣрникъ Ме-
тлиньского зъ р. 1854. и народній пѣснѣ, надрукованій М.
Гатцукомъ (1857) въ „Ужинку рѣдного поля“. Ажь рѣкъ
опѣсля, коли вѣнъ друкувавъ своѣй словарь, згадавъ вѣнъ
такъ-же про два збѣрники Максимовича „Украинскія на-
родныя пѣсни“ и „Сборникъ украиньскихъ народныхъ пѣ-
сень“ и про збѣрникъ Мордовцева (стор. 619). Дивнымъ
дивномъ склалось таке, що Закревскому не были звѣстній
Кулѣшевій „Записки о южной Руси“, надрукованій въ 1856
и 1857. р. Про нихъ не спѣмнувъ вѣнъ нѣ словечкомъ
та только у Словарѣ покликує ся на Граматку Кулѣшеву

Въ кѣнци другои частини переднього слова Закрев-
скій сказавъ дещо про свою правопись. Уже въ першій
частинѣ того слова заявивъ вѣнъ, що въ его граматикѣ
подано деякі дослѣды й правила правописенія, та що пѣс-
нѣ й пословицѣ записавъ вѣнъ по своѣй методѣ, уважа-
ючи еѣ за наилучшу (стор. IV). Тутъ же запримѣтивъ
вѣнъ, що зъ поглядомъ на мову церковно-славяньску пр-
всякій вѣдмѣнѣ въ деклинаціяхъ и конъюгаціяхъ треб-
вѣдержувати корѣнну букву даного слова, хоча-бъ она
иначе вымовлялась. Вѣдтакъ сказавъ вѣнъ, що надѣ се
моголосами *с, и, о, у* кладе ся зъ-верху якийсь значокъ
примѣромъ *А (ѣ, ѣ, ѣ, ѣ)*, коли они вымовляють ся якъ
н. пр. *пѣсокъ, ходимо, столѣ, за-мѣжь* Изъ сего мож-

дбнатись, що Закревській придержував ся в загалі етимологічної правописи Максимовича, хоча він на неї не налякнув нб словомъ. Отъ-сеи правописи намагавъ вінъ придержуватись у збрнику пѣсень и пословиць, одначе въ словарѣ бачимо вже трохи вѣдмѣнну правописъ; се бо писавъ вінъ тутъ вѣвця (и вѣвця), рѣвъ (и рѣвъ), вѣйсько, дозвѣлля, завѣсы, и т. д. Такъ отже въ правописи Закревского бачимо таку путаницю, якои не зъявивъ нб одинъ письменникъ українській.

У збрнику народныхъ пѣсень поклавъ вінъ заголовокъ „Пѣсни та думки“, и, якъ уже сказано, надрукувавъ ихъ въ сумѣшъ, такъ що н. пр. пѣсня любовной слѣдує пѣсня исторична, вѣдтакъ опять пѣсня любовна, потѣмъ русальна, побутова, любовна, чумацка, купалова и т. д. У свѣій збринкѣ принявъ вінъ по-найбѣльше матеріялъ изъ збрника Максимовича, надрукованого въ Москвѣ р. 1827. та изъ збрника Вацлава зъ Одеська, и тѣлько невеличке число пѣсень надрукувавъ вінъ изъ своєї збрки. Чотири пѣсней (№ 21. 24. 138. 182) вѣймивъ вінъ изъ драматичного твору Котляревского „Наталка Полтавка“, вѣдтакъ надрукувавъ одну пѣсню Степана Писаревского (№ 23),¹⁾ що починає ся словами „За Нѣманъ иду“, и ще деякі инші зразки письменной литературы. Всѣхъ пѣсень Закревській надрукувавъ 190. Їго збринчокъ має деяку вагу хибя лишъ за-для прихѣтокъ, що ихъ вінъ надрукувавъ пѣсля деякихъ пѣсень.

Пѣсля збрника пѣсень слѣдують два додатки („прибавленія“), а то: 1. „О бывшемъ нѣкогда отношеніи Малой Россіи къ Польщѣ“ (стор. 123—132)²⁾; — 2. „Нѣсколько словъ о движеніи мелодіи (modus, Modulation) малороссійскихъ пѣсень“ (стор. 133—136).

Важнѣйшою є друга збрка етнографична „Малороссійскія пословицы, поговорки и загадки и галицкія приповѣдки“ (Москва, 1860). Въ передньому словѣ Закревській згадує про галицкія приповѣдки й загадки, збрані Григ. Илькевичемъ (Вѣдень, 1841). Вінъ хвалить сей збринкѣ и каже, що въ йому бѣльше частина матеріялу суть чисто-українскій приповѣдки, та що ихъ тѣлько правописью и деякими окремыми формами приспособлено до нарѣчія галицкого (стор. 139). Вѣдтакъ заявляє, що крѣмъ збрника приповѣдокъ Илькевича вінъ користувавъ ся мѣжъ иншимъ малою збркою приповѣдокъ, надрукованыхъ у граматичѣ Йосипа Левицкого, та що около 300 пословиць удалось ему вдержати въ памяти своѣй вѣдъ молодого вѣку. Опѣсля запримѣчає вінъ, що супроти Нѣмцѣвъ, Поляковъ и Великорусѣвъ Украинцѣ мають превелике число приповѣдокъ, котрыми они вмѣють прикрашати всяку свою розмову. Всѣхъ „приповѣдокъ, присловокъ и примовокъ“ надрукувавъ вінъ 3,878, та додавъ до нихъ 194 загадокъ. Въ выданю приповѣдокъ Закревській заявивъ, що ему добре звѣстні збринки приповѣдокъ польскихъ, нѣмецкихъ и французскихъ; се бо показувавъ вінъ часто, якъ поодинокій приповѣдки украинскій выражають ся въ мовѣ польской и нѣмецкой. Подекуды наводивъ вінъ такожъ одвѣтну приповѣдку французску, ба й латинську. [Дальше буде].

¹⁾ Про Степана Писаревского гляди „Исторію литературы руской“ въ „Зорѣ“, 1887; стор. 263.

²⁾ Отъ-сю свою розвѣдку историчну Закревській написавъ зъ помятокъ на пѣсню народу про Бондарѣвну.

Народні музичні струменти на Україні.

❖ [Далі.] ❖

Кобзар сидючи грає на бандурі. Бандура при єспіві похило держить ся, немов би гітара при грі. А коли кобзар грає до танцівъ [при тому вінъ тѣльки подекуди підєспівує слова жартовливої піснї], то бандуру тримає рівно, стрімко. Лівою рукою обіймає вінъ ручку, притискує до неї довгі струни, або-ж щипає короткі [приструнки]. Пальцями правої руки зачіпає струни хоч довгі, хоч короткі. На другий палець правої руки настромлює до гри „напѣрстокъ“ — широку, металеву каблучку [кільце], що заходить ажъ за першій маслякъ пальця.

№ 3. Слѣпий бандурист, старецъ.

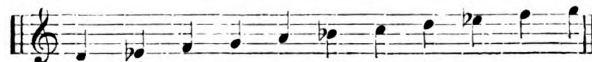
Въ це кільце встромлює кобзар вистругану деревинку [кѣсточка] зъ лози або зъ ліщини і тѣєю косточкою зачіпає за струни, видаючи тимъ способомъ на бандурі звукъ гучний, гострий. Стрій бандури єсть такий: 6 довгихъ струнъ строятъ ся на такихъ интервалахъ:

За довгими струнами лежать 6 короткихъ струнъ [приструнки], начепляні на округлости бандури. Стросні вони такъ:

Стрій цей з надмірною квартою (g—cis) [übermäßige Quarte] єсть „гіполідійський“ лад¹⁾ стариннихъ Греків. Приструнки на бандурі, описаній Рубцемъ, були такого строю:

При тій же тоніці G одинадцять приструнківъ в старинному гіподорійському [солійському] ладі. З цього

¹⁾ або сінтонолідійський.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

можна постерегти, що стрій приструнків буває неоднакий, несталий.

Провід до співу кобзар веде на двох струнах, то підвищує, то підвищує по потребі звук струни, притискаючи її до грифа (ручки) на тій або інчій високості. Короткі струни кобзар не притиска, а гра на їх, перебираючи обома руками. Придивляючись до розпологу інтервалів на приструнках можна завважати, що мелодії засновані на цьому звуковому ході, звукоряді; повинні відрізати ся від мелодий не народного штибу.

Не вводячи читача в суто-наукову сферу аналіз української народної пісні, я сконстатую тільки деякі висліди, як трапило ся мені особисте й за поміччю знаменитої праці Сокальського¹⁾ зауважити від ближчої знайомости з народною піснею. Старі наші пісні засновані не на гармонічній октавній системі, в якій утворена вся сучасна європейська музика, а з її уводним тоном [leit = тоном в $1\frac{1}{8}$, пориваючим і заводячим в октаву, — а на одноголосній (гомофонній) квінтовій системі. В цій системі є свій уводний тон (Leitton) [але се не є інтервал великої септими, як у октавній європейській системі] і спадає він не в гору, на тоніку, а в низ. Таким уводним тоном буває „перехожий тон“ [durchgehender Ton], або „офарбована терція“, або „надмірна кварта“, або „зменшена квінта“. Функція сього уводного тона — хроматизація, офарбування тонів діятонічній гамми задля піднесення експресії мелодій.

(в мажорі) (в мінорі)

a.

b.

v.

г.

д.

e.

Хроматизує він кварту задля особливого напруження (а); хроматизує квінту [зменшена квінта] задля вираза почуття горя, стискаючого, прибиваючого (б); хроматизує уводний тон в тоніку задля помякшення спаду його в тоніку (в); хроматизує терцію до домінанти задля просвітлення мінора (г); хроматизує перехожі тони задля помякшення ходів між квартами (д); хроматизує уводний тон в домінанту задля піднесення почуття ліричного, запалу, патетики (е).

Хроматизація українських народніх пісень покривлює їх з народніми піснями Сербів, Болгар, Греків, Арабів, Персів, взагалі з піснями азіяського сходу. Поняв уводного тону в звукорядах народніх пісень мала очевидний вплив на характер старинних ладів грецьких [griechische Tonarten], в яких пісні наші складали ся, і приводила різнорідні образи цих ладів до двох головних типів: мажорної і мінорної гамми. Українські пісні додали в старинні лади елемент ліричний, палкий, „додали жалощів“, як казав кобзар Вересай, і від того мелодія пісень з діятонічної, спокійної, зближала ся поволі до мінорної гамми, заводила хроматизм, офарбовувалась, не гублячи про те своєї епічної, характерної краси.

Так ми постерігаємо у своїх піснях три своєнародні мінорні, вироблені в старинних ладів:

1) $a \overset{1\frac{1}{2}}{h} c d e f \overset{1\frac{1}{2}}{g} i s - a =$ се єсть сучасна гармонічна мінорна гамма з уводним тоном на горішній кварті.

¹⁾ „Русская народная музыка“.
Digitized by Google

2) $a \overset{1\frac{1}{2}}{h} c \overset{1\frac{1}{2}}{d} i s - e \overset{1\frac{1}{2}}{f} g i s a =$ се є підземна мінорна гамма з уводним тоном у долішній квінті.

3) $a \overset{1\frac{1}{2}}{h} c \overset{1\frac{1}{2}}{d} i s - e \overset{1\frac{1}{2}}{f} g i s - a =$ се є сходова

хроматична гамма з уводним тоном у квінті і кварті, т. зв. маджарський тетракорд, бо він дає характер цілій маджарській музиці [див.: „Збірник пісень Лисенка“, вип. 2., № 35].

Крім цих ладів зустрічаєть ся в наших піснях звичайний мажор з ясною виразною тонікою і домінантою. Багато пісень засновано на ґрунті чистого діятонізму, те-ж на квартовому і квінтовому устрою мелодій.

Стрій Вересасвої бандури доводить, що чистий діятонізм тут є нарушений: одночасно в строю істнує C [у басках] і Cis [у приструнках]. Порушення діятонізму в українській музиці стають ся переважно від перехожого уводного тону в тоніку. Іноді \sharp або \flat з'являють ся на перехожій ноті. А часом, хоч це й рідко бува, уводний тон відіграє самостійну роль не спадаючи нікуди, а істнує у пісні разом з її тонікою незмінною ні \sharp ні \flat або \natural :

Зе - ле - на - я мо - я ді - щи - нонь - ко,
що без со - неч - ка зі - вья - ла.
що без со неч - ка зі - вья - ла.

Тут h відіграє роль уводного тону в тоніку (C). Одночасно в такті 4-тому тон h з'являєть ся в тоні лада (яко \flat), а в 7-мому такті¹⁾ цей уводний тон перестав ним бути, а грає роль самостійного інтервала. Ця мінорна гамма тожсамітня гаммі арабо-перській, званої „цірефкэнд“, бо в її одночасно істнує мажорна терція $g - h$ в горішній часті звукоряда, і мінорна терція $e - es$ в долішній часті. Цей ніби мажор у горі а мінор у низу надає співови якусь окрему, ясну мінорність [Сокальський].

Покійний славний наш земляк і композитор, Петро Сокальський, в своїй знаменитій праці, високої наукової вартости „Русская народная музыка“, висліджуючи основи складу мелодійного наших пісень, під вражінням реферату М. Лисенка про думи й пісні кобзаря О. Вересая [I-ий том „Записокъ Юго-Западного Отдѣла Импер. Русского Геогр. Общества“], полагаєть те питання в такий спосіб. Він каже, що приладжуванне назв старо-грецьких ладів до народної української музики невігідно, бо ширить плутанину, непорозумінне, самовольно навіть. Приладжуванне мало-б силу, коли-б співі характеризовавсь ясним, чистим ладом у 7—8 тонів. Але таких пісень є небагато; більша частина пісень збудована на 4, 5, 6 тонах, і тут то вияснити лад строю не можна. Діятонічна основа істнує, яко підвалина, але на її з'явила ся „по краса“, хроматизація інтервалів; через хроматизацію став ся й уводний тон, але не європейський, спадаючий на октаву, а з родини азіяської, [наслідок старе перзо-арабської культури] в системі квінтовій, задля збогачення експресії, виразности співу.

Можливо, що ця хроматизація офарбування інтервалів з'явила ся під впливом інструментальної української музики бо й самі струменти: кобза, торбан, ліра, цимбали дуже покривлює в стародавній перзо-арабській струментами.

Завершаючи розмову нашу про бандуру, ми наведемо гадку про характер її, яко струмента народного, в рука

¹⁾ звукоряд $g a b c d e s$ єсть арабо-перська гамма „цірефкэнд“

козачих, вояцьких, що сей струмент мав в основі поважну владу, бо лучився тісно з співаними поважних, думних пісень історичних. Жалібний, журливий настрої сьвіву українських дум у проводі гри на бандурі справджує цілком таку гадку. Козак в тяжкі хвилі життя, як співався в народ. пісні, озивається до бандури словом, наче до живої людини:¹⁾

Кобзо-ж моя, дружино вірна,
Де-ж мені тебе діти?
А чи у чистому степу спалити
І пошлець по вітру пустити?
А чи на могилі положити?

На бандурі виливав він свою журбу-тугу про далеку родину, сумував о свою щербату долю. Бандура для Запорозжя послугувала, як каже Куліш, для виразу глибоких почуттів душі, а не була струментом до танців, хоча в українській вдачі журба дучить ся в веселістю, яко контраст тверезячий упад духа — і бандурист „з журби як ушкварить весільної...“, щоб хоч на який час забути тяжку пригоду.

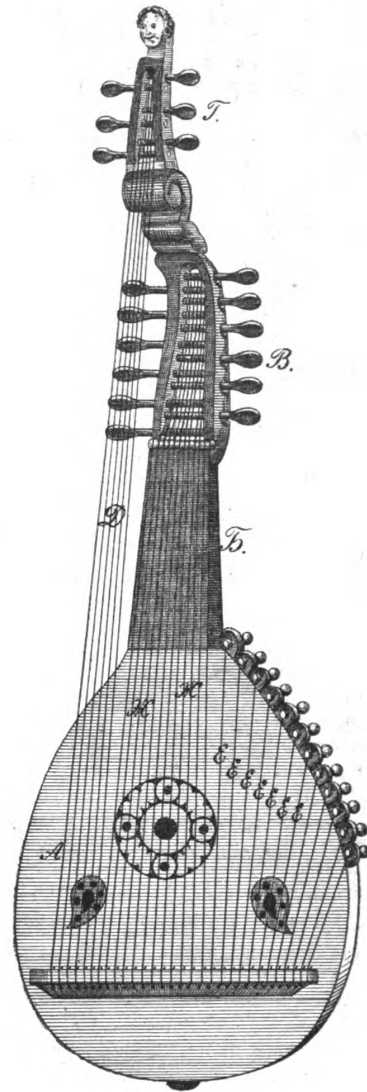
Торбан.

На Україні, як право- так і лівобічній, уживався з XVIII. віку струнний струмент т. зв. „торбан“ або „торбан“. Струмент цей мав фактуру більш обладжену, ніж кобза-бандура і гра на йому була тяжша. Поширена свого часу по цілій Европі лютия, ширше обладжена звуковими средствами, як інші струменти, дала основу торбанови. Лютия з довгими басовими струнами, що тяглись поруч головки струмента і наворачувались на другій головці, вищій і збоченій від першої, стала звати ся в Італії і Франції: theorba, tiorba [по італ.]; thorbе, tiorbe, tuorbe [по франц.]. Наприкінці XV. віку занесли її італійські музики, що склали капелі при дворі короля Зигмунда I., в Польщу. Задля приятного тону її дуже влюбили в Польщі. Поляки узвали її теорбан. Відсіль теорбан з'явився в Україні під назвою „торбан“ або „торбан“. Торбан, яко багатий виразністю музикальний струмент і маючий з конструкції своєї всі до того средства, поширився виключно в статечному, вбезпеченому станови шляхетському. До його він завитав, серед його і віку дожив. Серед українського дворянства, до 50-тих років побіжного століття, торбан був ще ширше поширений, ніж серед польського навіть, бо там він знаходився здебільша в руках дворових спеціалістів-торбаністів. У нас же, на Україні лівобічній, крім торбаністів-селян, при панських дворах, грали частенько на торбані і самі пани-обивателі, переважно правда з дрібного панства. За старих часів Гетьманщини торбан був любимим в ужитку струментом серед козацької старшини. В історичному музеї п. В. Тарновсько лежить на схові торбан гетьмана Мазени.

Торбан не був народнім струментом. Віртуозні артистичні вимагання, получені з грою на торбані, де кочне з грою і співом лучився ще й танець, а ще до того й доволі тяжка техніка гри, вимагаюча великої затрати часу на науку, не дали торбанови ходу в нарід. Через се й репертуар торбана складався переважно з пісень битових, романсів і пес танечних. Суво ра дума, з її епічною величністю, була торбанови чужа; ні те-ж духовна псалма, чи то взагалі пісні релігійно-етичного змісту з репертуару бандури й ліри, не підходили до лірично-веселого, салбяно-молодечого характеру торбана.

Торбаністами, як у польських панів на правому боці Дніпра, так і в панів українських на Лівобережжі, були Українці селяни, яких пани [за часів кріпацтва] віддавали в науку й об'учених держали при своїх дворах. Окрім загального репертуару, у торбаністів, при польських магнатських дворах, виробився особливий прославлений стиль, род дитирамбів, співаний на честь пана в значну годину його родинного або суспільного життя. На Лівобережжі такого в репертуарі торбаністів не знаходилось; тут співала яка часто народна пісня, та часом утворена штучна пісня романсового штибу на ґрунті чистої лірики. Демократичний, простіший устрій і склад життя Лівобережжя, відносини станів, все це відбило

ся і на продукції і репертарови навіть потішаючих панство майстрів, торбаністів лівобережних. Кузов торбана, облуда його в долішній, широкій часті, нагадує по формі кобзу.

№ 4. Торбан.

І тут „дека“ (А) [верхняк] з „голосниками“ [резонаторами]. Образ те-ж овальний, тільки овал у торбана довгастий, овал кобзи ширший. Ручка [гриф] (Б) у торбана трохи довша, ніж у кобзи, і в горі, в головці (В), де накручують ся струни, заламується в лівій бік, і на тому заломі виводить другу, меншу головку (Г), до якої націплюють ся басові, довгі струни, так звані „вторі“ (Д). Вони найдовші від усіх струн торбана. Тільки „вторі“ й відрізняють торбан від кобзи, а зрешти обидва струменти суть собі дуже подібні й схожі; ті-ж самі приструнки (Е) [короткі струни], накручені на кілочки по округлості торбана, з правого боку. Усіх приструнків на торбані 12—13. Стровні в гаммі Fa-majeur, ad fa-re. Останній тон *re* часто випадає, бракне.

[Далі буде].

Боян.

¹⁾ Фамілія: „Домра и струны сего инструмента рус. нар.“

НОВІ ТВОРИ ДРАМАТИЧНІ.

Дві сем'ї, — драматичні малюнки з закутного життя в 4 діях Марка Кропивницького.

Богатий міщанин Софрон Жлудь і його жінка Настя, — котра веде жите легке з волосним писарем Мануйлом Андр. Балабайкою і ему дає гроші на гулятику, сама-ж верховодить дома, користаючи із спокійної вдачі свого чоловіка, — мають двох синів: Самрося, старшого, і Романа, молодшого. Самрось, здеморалізований з боку національного і морального, оженив ся з палкою Зінкою, з котрою обходить ся вельми погано, так що Зінка хоче собі жите відобрати, втопитись і т. и. За нею обстає і її ратує від смерти Роман: Зінка добачуючи у Романа прихильність до себе, залюбує ся в нього і хоче удержувати в ним любовні зносини. Але-ж Роман не таківський. Він накинув оком Хведоску, гарну але дуже бідну дочку чабана-крепака Степана Реві і покохав ся з нею горячо. До сего признає ся перед своїми батьками: мати не хоче нічого чути про те, щоб він взяв собі за подругу бідну дівчину, бо се не припадає до его роду, а батько вдовольний і радить брати тільки після серця і більше на нічо не оглядатись. Роман отже сватає, а відтак і женить ся з Хведоскою. Остання дія представляє обряди весільні а зглядно весіле Романа з Хведоскою, на котре насипають Софрон і Настя. Коли молоді вертають з церкви, вбігає Ганна [молодиця, сусідка Ревів] звичаючи, що Зінка повісилась у коморі.

„Дві сем'ї“ представляють ся цікавим побутовим образом, для котрого основю автор взяв контраст між патріархальною простою селянською сем'ї і напівцивілізованого гідотою сем'ї, що вибилась з селянства. В першій тишина і спокій, а в другій — сварка, пияство, розлука. В першій на супружество дивлять ся як на початок і кінець життя, в другій — як на параван, за котрим можна робити усе, що прийде в шалену, вічно напів-пячу голову. Автор не жалув фарб, і о кілька з любовю відносить ся до першої сем'ї, о тільки-ж неприхильно до другої. Наколи-б автор був трохи більше здержаний в особистих симпатіях, пєса від того значно виграла-б. Не було-б різьких контрастів, не було-б часами неприродних паралель. Тим не менше пєса написана з повним знанням побуту, характери нарисовані вельми живо, нарізні сцени збудовані гарно, так що „Дві сем'ї“ мають повні шанси подобатись публіці.

Павленко.

Добрі сусіди, — оперета в 3 діях Синельникова, музика Горілова.

„Добрі сусіди“ — се оперета жартовливого а до того-ж такого нікчемного змісту, що не варта вона того, щоб за неї і згадувати. Але, позаяк її виставляє трупа М. Садовського, тож годить ся подати хоч коротенький її зміст. В якомусь селі живуть собі в добрій згоді та злагоді два сусіди. Обидва вони мають такі тихі та смиренні жінки, що, мовляв, як сидять, то й їсти не просять: ані словечка не пишуть. У одного з них є син і наймичка, у другого — дочка і наймит... І діти їх і наймит [чомусь німий] з наймичкою кохають ся шпиро і вже готові побратись, коли зненацька їм на перешкоді стає... Що-ж би ви думали? Курка! Простісенська, попеляста курка, що збігла з двору і прибилась до жидівського шинку, де живе собі, не жураччись, та несе яйця. Через неї-ж, бачите, і збилась між сусідами колотнеча, бо одна жінка нарікає на другу, що ніби то вона укратла в неї курку. Добрі сусіди роблять ся лютими ворогами, старають ся одно другому скоїти яку найгіршу капость, і не знаю чи довго-б же вони так змагались та сварились, коли-б в се діло не вмішав ся жид-шинкар, котрий користуючись таким випадком, звичайно, скуповує в обидвох сусідів хліб по дуже таній ціні і нарешті віддає ховаяінови його курку, чим все діло і виясняєть ся. Сусіди мирять ся, а щаслива молодіж вінчаєть ся.

Що-ж зі всього цього глядачеви, яка користь, який пожиток, опріч виданих даремно грошей? Музика скомпонувана в дуєй звичайної французької оперети, не має жадної цілої мелодії і навіть не зоставляє ніякого вражіння.

Микола Вороний.

Споминки про д-ра В. Александрова.*)

Як раз перед Новим роком, 30-ого ст. ст. студія поховали в Харкові славного українського співця, Володимира Степ. Александрова на 68 році життя, після страшенно тяжкої і довгої, — 2 з половиною року, — хвороби, рака мочевого пухиря.

Хто слідив за нашою літературою, той добре знає імя д-ра Александрова, яко лірика, перекладчика співів з інородних поетів, переспівця псалмів Давидових, автора двох пєс: „За Немань іду“ і „Не ходи Грицю на вечорниці“, видавця двох „Складок“ і збірника пісень з поемами, казок для дітей, творця дуже гарних сутонародних жартовливих епосів: про рослину, про рибу, чижиково весілля... Декотрі з його українських пісень стали популярними навіть. Як би ви думали, де? Аж в Сибірі! І там чув я частенько його: „Я бачив бережку“...

Хто знав його, як Українця-народовця і як чоловіка, той певне за нами скаже, що небіщк був ширим сином України, любив свій край над усе у світі. Іза України не тільки нехтував всі другобічні почести, котрих він міг би осягнути, коли-б він хотів, але ще дізнав ся чимало горя, ринив ся при відставці вищого чину, маючого вагу в призначенні пенсії, і ще щось скоштував таке, про котре цур його і згадувати тепера. Україна була його єдиною думкою; нею він тішив ся, нею жив, нею носив ся він цілий свій вік, як щиросердешна мати з своєю кралею-дівчинкою. Все, що так або інак зачепляло Україну, було близько його серцю. Заходила річ про Україну, про українські справи, питання то що, — і його очі зараз засьвічувались, наче зорі, огнем натхнення. Він вдихновляв ся; така розмова підживляла його, як росиця квітку жадібну, навіть тоді, як він вже був вельми змученим хоробою, котра не давала йому покою ні в день, ні в ночи, так таки в протязі двох з половиною років не давала йому спокійно заснути ні на часинку. Будучи вже хорим, з печатю смерти на чолі, він з невсипующою енергією клопотав ся і турбовав ся об „Складці“ № 2, без ушпигу писав і компоновав пісні, писав мені великі листи, то про нові твори свої, то присилаючи мені твори чужі на прочитання, то про себе, свою сімю, про мене, про мої твори-дрібниці, а остатнього року в кожнім листі про свою люту хоробу.

Торішнього літа, проїжджаючи через Харків упать в Сибір, я з вокзалу просто поїхав до його зо всією сімєю. Знав я вже з листів, що він нездужа. Вхожу в двір — нікого немає. Іду в сад — і там нікого. В покоях мене стрітила служка, котру я попрохав повести мене в ту кімнатку, де лежав Володимир Степанович. Він як угледів мене, зараз скочив з ліжка і з підведеними руками і з словами: „вотъ онъ, вотъ онъ“, кинув ся мені на шию. Я його не пізнав, так він слав з лица, так він помарнів. Худий, блідий, ледве ходить, ледве говорить. Подивив ся я на його і подумав собі: ні, не одужати йому. Після привитання з сімєю, ми звернули розмову на його хоробу. Розпитавши його, як слід, я преділив діагнозу: „ворсинчатий рак мочевого пузыря“, об чім і сказав синові його, а моему побратимови Вячеславу і пораяв деякі ліки, як то кажуть, ut aliquot fiat. Трохи згодом він повеселішав, заговорили ми об гетьманах, що красовались в салі на всіх стінах. Він взяв мене за руку і повів в свій кабінет, кажучи: „Ото-ж, синашу, бачив нашу славу, а тепер ходім сюди, покажу же нашу силу. Ось вона!“ — і показав на стіни свого кабінета, котрі скрашані були патретами всіх українських писателів старосьвіцьких і сучасних, між котрими була тут навіть і молодіж, що стала під стяг Гайнівських „лицарів св. Духа“. Далі він взяв бандуру в руки і почав тихенько співати мою любиму пісню, котру він колись мені в Полтаві що дріз співав, — пісню про „Чайку“. Потім він глянув кризь вікно в сад і почав на память деклямувати мою пісню: [„Осінь“] „Ще годину, ще хвилину“, потім прочитав також

*) Замість заповідженої в Ч-ї 2 і нами вже владженої статі містимо споминки д. Цезара Білла, в котрих находить ся письмо покойного, в основі зовсім згідне з листом який ми одержали. При тій нагоді звертаємо увагу на статю Василя Січовика під заг. „Володимир Александровъ. Огляд життя и литературной деятельности“ — поміщену у львівським „Ділі“ 1888-ого р. в ч.х 193, 194, 196 і 197. Ред.

на память мій „Житейський досвід“, а далі став посеред хати і з поглядом, повним кобзарського огню, продеклямував мені „Курку“ Куліша, геть всю поему наизуст. Частини цієї поеми покійник переслав мені в листах ще перше в Сибір, знаючи, як я високо ціну хист і кебету Куліша. Як би хто побачив і почув, як покійник читав цю поему, той ніколи не сказав би, що перед ним стоїть безнадійно хорий чоловік, переносячий скажені муку з щиро-християнським смиренням.

На українські справи він не жалкував остаточної своєї пенсії. Таких Українців-патриотів тепер, почитай, вже немає. А як чоловік, небіщик був рідкошний: ідеально чесний та безкористливий, добрячий, милосердний, привітливий і сумирний без крапельки гордоців. Магіт його щирого серця, і чистої світлої душі притягував і прихляв всіх до його. Всі його любили, всі поважали: і студенти, і селяни, і городяни, і старі і молоді.

Маючи замір написати задля „Кіевской старины“ розправу про життя покійного мого старого друга, про його твори, про время, в котре він жив, про людий-діячів, сучасників його, починаючи з писателів і кінчаючи акторами-драматургами, — я на сей раз поділюсь в ласкавим читачем тільки біографічними датоми, котрі мені прислав сам Володимир Степанович в своїм останнім листі за два місяці до смерті. Ось його лист: [Правопис небіщика]:

„Мій любий, мій дорогий Друже Цезарю! Сердечно дякую тобі за твою до мене ласку і прихильність і щиро цілую тебе і всю твою сімью, також і вся моя сімья, а в ній і Вячеслав, который збирається одисувати на побратимський листь, але... коли він те зроби за своєю щоденною біганиною, так я и не знаю... А поки що, то я, пожалуй, тепера й сам напишу вам дещо про себе, хоч коротенько, бо тепер оце мене трохи одпустило.

„Родився я в слободі Бугаївці [по письменному Озюмень] озюмського повіту Харківської губернії, котра тоді — ще звалась по письменному не Харківською, а Слободсько-Українською, бо то було ще в року 1825 Червця 20-ого; у який день родився, — настояще не знаю; а думаю, що, мабуть, в Понеділок; тымь такь думаю, що нещасливий день у тижні єсть, кажуть, понеділок, а я цілий свій вік щасливим не був. И в той нещасливий понеділок я появився на світ мабуть такь, якь опівдні, — саме тоді, якь робітниця, упоравшись коло печі, позасувала у піч горшки из стравю, а який зостався жарь, такь выгребла вь ночовочкы, одгасила єго, побрязкавши водою, щобь було угыля на самоварь и постановыла ті ночовочки проти сонця на загату при повітці, щобь угыля высохло. Тільки мабуть вона те угыля не гараздь гасыла, бо вітрець єго потроху роздує и спалахнула пожежа... та така, що зосталась тоді наша сімья, — якь тоді казали: якь нагь, якь благь, якь нбсть втчего! За се мене заразь тоді прозвали Пожарськимь. Якь підрієсь я, то вчыты грамоты почала мене сама покійниця мати и навчыла. „Азь, буки, віды и т. д.“ а потім ходивь я у школу тамь же такь вь Бугаївці до Дякона; а панотець мій тамь бувь священникомь. — Годівь 10-ты одвезли мене в Уіадне духовне училище вь г. Купьянку [по письменному Кулянськь, повітове місто тожь Харьк. губернії] вь училищі було 4 классы и вь первыхь двоухь треба було вчытысь по году, а вь 3-му й вь 4-му по два. Вь училищі приняи мене прямо вь 2-й классь. Вчывь ся я завжди гараздь и вь кожвомі классі получавь похвальніи листы, котрі моя покійна матуся берегла якь яке небудь сокровище; а якь вона померла [жившы у мене, якь я бувь уже вь Харькові городовымь Докторомь] такь я найшовь ихь між инь спадками, тай теперь бережу якь памятку про свое дітство и про мою голубовьку матусю. По скінченню в Купьянці курса переведено мене у Харьків, у Духовный коллегіумь, который послі переименовано вь Духовну Семинарію. Вь коллегіумі було 3 классы: Реторыка [або Словесность], Философія и Богословіа. У кожножу классі сьдилось по 2 годь. Тамь я пройшовь Реторыку, философію и перейшовь у Богословію, та зь Богословіи, просьдівши годь, увольнявся, хоча и бувь уже навіть посвященный вь стыхарь; бо покійный Архіерей Иннокентій [знаменитый проповідникь] учениківь 1-го розряду всіхь вь Рязань, посвящавь у стыхарь. Та, правда, воно

й здавна и другими Архіерейми такь робылось. Увольнявшысь изь Коллегіума, поступивь я черезь годь вь Універсітеть, тамь же у Харькові, на Медицинський факультеть. У 1853-мь року скінчавь я курса и послано мене вь полкъ батальоннымь лікаремь у Польшу, у саму Варшаву, бо тамь стоявь мій полкъ. Там я докладно навчывь ся польского языка и выдержавь экзаменъ на степень Доктора Медицины при Медіц. Совіті Сената царства Польского, бо Універсітета тоді ще вь Варшаві не було.

„Вь Польщі я и оженився, а вь 1859 року перебрался на Украіну и бувь спершу лікаремь при Чугуевськимь Уланськимь полку, а потімь старшимь ординаторемь при Чугуевськимь же военімь шпиталю. Вь 1867 року я перепросься городовымь Докторомь у Харьків; бо пора була вчыты дітей, а вь Чугуеві немає, а ні гимназіи, а ні якого неб., учылыща. Одначе потімь, бувшы городовымь Докторомь и розчумавшы, що якь зостарієсь, та выйду вь отставку, то получу пенсію 200 рубл. у годь, я знову перепросься у военну Службу и бувь спершу старшимь Дромь вь резервнімь батальоні у Харькові жь, потімь у Керчі старш. Докторомь Военного Лазарету, потімь Девізіоннымь Докторомь 9 девізіи у Полтаві, а нарешті Девізіоннымь же Дромь 31 девізіи у Харькові, де вь 1888 року выйшовь у отставку и живу собі получаючи пенсію и эмеритуру [по 1,400 р. у годь].

„Писаты по Украиньскому я почавь ще у Коллегіумі, вь Реторыці, прослухавшы правыла Шинтики. Тоді мене познакомыли изь Корсуномь, котрый тоді що тільки выдавь свій „Снігь“ и збирался выдати 2-ий выпускь; але збирался до самои смерты, та й не зібрався, такь и вмерь бідака. Ёму я поотдававь свое дещо; але що, то теперь и не памятаю и вь себе того не маю. Писавь я дуже рідко и мало, але все стыхами; двое, правда, моихь нисаній надруковано у „Основи“: *Думка и Плачь дочкы по матери*. Потімь уже ажь у 70-хь годахь, якь підрослы мои діты и якось затыялы граты дома театр, такь я написавь имь оперетку „За Немань іду“ котру потімь стали граты скрізь по театрахь и я и надруковавь разь и вь друге. Потімь те-жь у 70-хь годахь я написавь тежь оперетку „Не ходы, Грыццю на вечерныці“... Потімь ото, позавыдувавши що вь Галычынні надруковалы Св. Письмо Нового Завіту, я прынявся перекладаты Ветхыі Завіть и переложивь: Книгу Бытія, Кн. Исходь, Кн. Іова и Кн. Товита, звіряючысь зь Греческимь, Латынськимь, Французькимь, Польськимь, Церковно-Славянськимь и Велико-руськимь Аглыцького Библейского Общества, але побачышы що у всіхь цыхь 6-ты перекладахь єсть багато неоднаковостей, я прынявся учытысь Староеврейского языка и вчылся зь 3 годь, та тоді вже перевівь на пробу Кн. Пророка Іоны зь Еврейского, а потімь узався за Псалтырь и переложивь дві каөніи стыхами и надруковавь (хочь не самь, а пань Лободовський) назвавшы ихь: „*Тихомовні Спбды на Святіи мотивы*“, бо псалмажы назвати ихь цензорь не дозволивь, щобь Синодъ не прычепылся. А ще ранішь надруковавь я метелькы изь перекладівь великоруськихь співанокь. Потімь ото спорудивь Складку № 1 потімь и Складку № 2 та й годі, та й тільки, та й більшь нічого! Ще правда склапоувавь *Збірникъ зь найкращихь украиньскихь пісень зь нотами* для співу и для акомпанированя на роялі; 86 пісень; ноты написавь зь мого голосу Олексіенко [теперь скрипачь у Царській капеллі вь Петербурзі] а выдавь Михайловь. Єсть у мене ще намічено 122 пісні, та нікому ноты написати, а самь я ноть не вмю. Св. Письмо переставь перекладаты, бо друковаты не позволяють; а де що свое теперь я отдаю у „Зорю“, де кой що и понадруковалы.

„А за тымь... и будьте вы здоровы, та не такь, якь я нещасливый... Вашь щырый Вл. Александровь“.

Харків IX/4 93 “

Пріч того, що написав покійнкь по нашому, він ще чимало написав и надруковав по російському.

Він був одним з тих старосвбідькихь людий, котрі багато дечого бачили, чували и скоштували в своемь життю. Як почне було оповідати про колишнє время, колишніхь людий, та пересипати оповіданне свое щиро-українськими жартами и скрапати усе те безподібнимь гумором, то тільки сіджу бувало, дивлюсь на його, дивуючысь и тшусь. Мягка іричає його

душа здіймалась часто до щирого патоса, а чуле серце за-всїгди колотилось дужчою радістю, як почне було читати старосьвіцьку думку, або під бандуру сьпівати, сївши в куточку на дзиглику, старосьвіцьку пісню. А пісень з голосами знав він безліч. Переписував ся він багато з нашими письменниками, а найбільше, здасть ся, зі мною. Син його мені писав: „Я, брате, думаю, що твої листи найкращі його лікарі духовні. Він, як одержить від тебе листа, то їй Богу і подово-рївшас і повеселївшас...“ Мої листи до його були великі, і трактували все більш про нашу літературу, про нові твори, їх напрямки і т. инше. Інший лист — не лист, а ціла ро-права критична. Це його тишило.

Присьвяту мою, що надрукована в „Зорі“ 1891 року, я написав йому на його акростих: *Україна* і на його *думки*, котрі він мабуть написав, *memento mori*. Ось ці думки.

Думка на поклонах.

Душе моя, душе моя!
Устань, душе! Устань, проснись.
Кінець надходе, схаменись,
Щоб не прийшло ся засмутить ся.
Спїши, душе! Спїши молять ся,
Щоб пощадив тебе Господь,
Котрий все чує, баче, знає
І все собою наповняє.

На чистий Четвер.

Розбійника, всемілостивий Спасе,
Ти спас і в рай його прийняв
За те, що він у тяжкім часі
Тебе за Господа празнав.
Спася й мене молюсь до Тебе,
Моя надія — Ти еси...
Прийй й мене у рай до себе,
Своїм хрестом мене спаси!...

Ці молитви, що вирнули у його з глибини серця, він мабуть сотворив в хвилину сумну, коли серце вшувало йому, що не довго вже носити не тяжке ярмо скорбот, котрі справді туманом, хмарою застинали його радіщі сімейні, його веселі, ясні дні. В подібну-ж сумну хвилину він мабуть скомпонував і присьвяту своїй дружині Олександрі Павловні під заголовком: *Моя могила* [В „Складці № 1“]; присьвята та повна задумованості, рушить серце і так музично скомпонована, що так і хочеть ся її сьпівати жалібним сьпівом.

На свою медицину він мало клав. Вона се була, що навчила його гаразд латинського язика, бо в Варшаві, де він держав екзамен на доктора медицини, не хотїли тоді не то що мови, але навіть і духу московського знати. На екзамені йому, як пише мені його син Вячеслав, один професор Поляк відмовив, що він [професор] „тїле розумє по російськи, що по асирійськи“, тому то прийшлося здавати всі екзамени по латині і дисертацію писати також по латині. На цьому язyku він навіть вїршував

Характерна його епітафія, котру він скомпонував 1890-ого року 17-ого квітня. Я її списав у його 14-ого сїчня 1891 року проїздом з Сибїру у Відень. „Нехай, написано було в його, мені буде така епітафія“:

Владиміру Степановичу Александрови, Доктору медицини.
Помер [год, місяць, число] з тієї-ж самої причини,
З якої і всі ті помирають,
Що медицина овсі не знають...

В цих словах він виголосив властивий сатиричний при-суд собі, яко лікарєви.

Вічна тобі память, батьку мій, друже єдиний, серце зо-лоте! Тебе не стало! З ким же я тепер буду розмовляти і тихими вечерами гомояти, з ким буду думкою ділитись? Перед ким серце відкрию, чїї уста мене втїшати муть і роз-важати муть? В кїм знайду я недужке серце, ширю любов? Де знайду я друга, чоловіка?... До зобачення, батьку, на тїм сьвітї!

Петербург 10 1 1894.

Цезар Біліло.

ДМИТРО ПИЛЬЧИКІВ.

[Гл. портрет на 73 стор.]

Дня 5. (17.) жовтня 1893-ого р. помер в Харкові вели-кий наш трудовник Дмитро Павлович Пильчиків. Він був ро-дом з єлисаветградського повіту в Херсонщині, син вельми убогих міщан. Родив ся 26 ст. ст. жовтня 1821. Виспу освіту придбав собі в Київському університеті, котрий скінчив не півнійше 1845 р., а може й 1844 р. На лекції до універси-тету він майже що не ходив, за те в господі книжки з рук не впускав; найбільш любив читати літописи. Пам'ять

у його була незвичайна, — що було раз перечитав, того вже він не забув. Сю видатну рису кожен помічав у його і вона цілком зберегла ся у його ще і року 1888-ого, коли я бачив ся з ним останнім разом. Другою прикметною рисою його з молодю і до старости була любов до літописної мови; в зви-чайній розмові орудував він нею, наче мовою рідною, живою, українською. Ще на університеті, а так само потім і в Пол-таві, любив він надавати своїм знашим прїзвища всяких „му-жів“: той був у його „муж разума“, той „муж прозорливости“, той „муж сквернословія“ і т. д.

Скінчивши університет. II—ів доки не вїїхав у Полтаву, перебував у Київі і приятелював з Костомаровом, Шевченком, Кулішем, Білозерським, Марковичем і належав до Кирило-Методїївського товариства. Доля тоді, як попало ся оте това-риство, вступила ся за його. Товариство не держало реєстра товаришів, а доносчик студент Олексій Петров не назвав чо-мусь Пильчикова в своєму доносі і таким чином Дмитро Па-влович не попав в слідство і дістав собі учительство в Пол-таві в кадетському корпусі. Спершу учив він самїй історїї, а потім дано йому ще політичну економїю і статистику. Не скажу, через що саме Дмитро Павлович не любив, варував ся говорити про Кирило-Методїївське товариство. Раз тільки він згадав нам про його. Се було в той день, коли в квітні року 1861 посадили ми в Полтаві дуба на спомин про Шевченка, і з Василям Труновим і Грицьком Гавриленком [обидва пол-тавські міщани, останній — столяр і великий приятель Йвана Петр. Котляревського] прийшли до Пильчикова, так бесїда, натурально, не сходила з споминок про Шевченка. Отоді Дмитро Павлович, згадавши часи перебування Шевченка у Ки-ївї, згадав і про Кирило-Методїївське товариство, вистовив нам програму товариства і признав ся, що й він був товари-щем. Останнє я чув і з уст Костомарова, як він останнім разом був у мене в Київі, здасть ся 1882 або 1883 р. Розгля-дуючи мій альбом фотографій, Микола Йванович з першого погляду пізнав Пильчикова, розпитував, де він і що робить, і між инчим повідав, що й Дмитро Павлович був „Кири-ловцем“.

Спізнав ся я з Пильчиковом мабуть року 1857 — і час, що прожив з ним в Полтаві — до року 1863-ого, я вважаю за ліпший час мого віку молодого. Після того ми бачили ся тільки двічі: року 1870 він приїздив до мене в Катерино-слав, а в осені р. 1888 я був у його в Харкові. Людина жива, чутка до всего доброго, вільного, прекрасного; людина жвава, перенятлива, з душею поетичною, з глибоким переко-наннєм українським, з широкими поглядами політичними і з здо-ровенною ерудицією історичною — він зараз же причарував мене до себе. В житю моєму не багатько людей, щоб я був до них таким вдячним, як до Дмитра Павловича за той сьвіт, що от уже тридцять шість лїт сьвітять мені на стежцї мого життя і праці задля України-Руси.

Після того, як нас лиха доля розвела геть далеко оден від одного, найпаче після року 1880-ого до мене приходили односливї вїсти про Пильчикова. Всячина верзла про його. Одначе, коли в осені 1888 р. побачив ся я з ним, коли цілих три дні перебув з ним з ранку до вечера, то й запевнив ся, що духовий і моральний Дмитро Павлович яким був, таким і є. Плоть його, правда, була немїчна, вельми підтоптана, але його дух, дух Українця був, хоча, зовсім натурально, не можна було вже тому духови визначати ся так, як визначав ся в р. від 1857 до 1863. Винні були тому не тільки старечї лїта, але геть більш життєві обставини наші і люди. Треба сказати, що в життю родинному Пильчикови не поталанило: перша його дружина [з роду Юрєвих] осиротила його, лишивши йому маленького сїнка „Колютку“ [сей „Колютка“, нині Микола Дмитрович професорує в харківському університеті, а сьвіт учених відав його і поза межами Росїї]. Легко зрозуміти, як не легко було вдівцеві, обтяженому службою урядовою, піклу-вати ся про догляд свого маленького одинчика, та ще вдівцю зовсім неприємному до господарки родинної. Він побрав ся вдруге, здасть ся на веселі року 1862, з учителькою з дїво-чого інституту. Але, як потім він сам казав мені в Катерино-славі, оженившись, він попав з огню в полумя, і отсе то по-лумя геть здорово полекло його блягу душі українську, повну ліризму. Було й друге лихо чимале: Дмитро Павлович змалку

звичайнокий — не зміг вберегти своїх очей і через те вельми часто і тяжко недугував на очі. А сей недуг вельми-превельми впливав на дух його і шкодив його незримий, але реально користний роботі на українському полі розвитку національного.

Видатніший час його праці був час від 1858 до 1863 року. Не було тоді такої події громадсько-поступової, щоб біля неї не працював Пильчиків — коли не яко ініціатор, так яко робітник. Недільні і суботні школи [їх було в Полтаві, місті невеличкому, з 30.000 людности — п'ять], щоденна школа, народні читання, народня бібліотека, народній театр, літературно-музичні ранки і вечорі, публичні відчити, дівоча гімназія і таке інше — усе те, чим тоді справедливо пишалася Полтава і придбала собі, жартома, звістно, назву — Атеи, з усім отим з'єднано наймення і праця Дмитра Павловича. Але опрці публичної праці — була у його ще й хатня праця. Він згуртував біля себе людей. Гуртувалися біля його, яко біля батька-проводиря його учні шкільні, молодята безуцні, гуртувалися і люди дорослі. Варто було бачити, яка здорова повага громадська витала округи його! Кирицею, з якої думала та повага, шаноба і популярність, була його велика педагогічна тактовність, поводяться з людьми. Він вельми добре знав психологію людську і ніколи-ніколи і ні в чому не випинав на сам перед свого я; він учив людей так, що вони й самі того не помічали; ученики його і в школі і в громаді не спостерегали, як вони переймають ся його думками, слухають його поради і йдуть у слід його...

Люди дорослі збирали ся до його в хату що суботи: одну суботу збирали ся самі тільки українські громадяни і радилася ся про справи народно-українські, другої суботи приходив кожен, хто хотів, не вважаючи яких думок хто тримав ся. Таким чином хата його зробилася огнищем новинок, яких в російських часописях не можна було здобати, — зробила ся і горном, де гартували ся наші думки, і кирицею, що біла з неї ініціатора праці і роботи на користь загальному. До українського гурту між інчим належали тоді [нині вже номерші, земля їм пером!] Милорадовичка, Трунови Василь і Петро, Григоренко Грицько, Ковальський, Сильвестрович, Булик Василь, Шохин і інші. Про людей живих ще не гадуємо, — дай їм, Боже, віку довгого! Першою значною чисто „громадською“ працею була організація книгарні, де-б продавали ся всі українські книжки. Се діло припоручив гурт Василю Трунову, зарадивши його і грошима. Гуртовими заходами була видана шкільна „Граматика“ по методі Золотова, скомпонована Строниним [він до спеціально українського гурту не належав] і „Прописі“. Запомагаючи усім недільним школам гурт спеціально власним коштом і працею удержував щоденну школу вечірню. В отих грошах, що збирав Костомарів, на книжки, найбільш прийшло з Полтави. Люди з сього гурту працювали, як змогли і зуміли, в „Основі“, в „Чернігівському Листку“ Глєбова і по інших часописях російських. З сього гурту виїшла ініціатива, здаєть ся першого на Україні, „Общества грамотности“.

В р. 1864 чи 1865 Пильчиків пішов на пенсію з учительства в корпусі. Після того він учительвав щось недовго в Херсоні в гімназії. Потім жив в Одесі, нарешті перебрав ся до Харкова, купив собі невеличкий домок і тут зложив свої листки благородні. Ще живучи в Одесі він умовив Єлисавету Іванівну Милорадовичку дати гроші і сам відвіз їх в Галичину, яко фонд на організацію товариства імені Шевченка. Таким чином дійсним осадчим товариства був Дмитро Павлович — і товариству сьому годить ся запопадливо взяти ся, щоб були добрі життєписи Пильчикова і Милорадовички і щоб саягу товариства оздобляли гарні портрети отих осадчих, — і Михайла Жученка.

Ол. Кониський.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

Причинок до життєписи Ів. Манжури. В Катеринославі вийшла н. р. брошура нашого земляка Ол. М—ого під заг. „Пам'яті Ів. Ів. Манжури“, з котрої виїзасмо деякі нові дані до біографії покійного етнографа. Діяльність Ів. М—ри

в справі збирання матеріялів етнографічних починає ся з кінцем 60-их років. Районом етнографічних вислідів М—ри були губернії катеринославська і харківська. В склад его праці входять: 1) „Сказки, пословицы“ і т. д., видані „Харьк. филологическимъ обществомъ“; 2) багато недрукованих ще матеріялів, що зберігають ся в згаданім „обществѣ“; 3) замітки на сторонах „Этнографическаго Обзорнія“; 4) статі і замітки в журналі „Живая Старина“; 5) статі і вірші в газетах „Катеринославскій юбилейный листокъ“, „Степъ“, „Диблръ“ і „Бкатерин. Губ. Вѣдомости“. — М—ра був справдешним сином люду і по духу, по костюмі і по інших властивостях. Автор брошури каже, що коли перший раз побачив М—ру, то тільки длятого взяв его за М—ру, що він сам себе так зарекомендував. Одні тільки очки [окуляри] якоєсь не гармоніювали з свиткою, та російська мова, котрою він говорив доволі погано і частенько мішав з українською мовою. — Безперервний стан опьяненія, особливо в останні місяці его життя, не вбивав в ньому гарних поривів, головно в хвилі свѣтлі. Автору брошури не раз доводилось завважати ту горячкову діяльність, бажанє порвати з поганим життям а розпочати нове жите трудящого, порядного чоловіка. Але бідність, знана повеяду его погана репутація і хороба, все те параліжувало даремні его змаганя. „Що-ж переді мною? — задавав він автору брошури питанє: — одна темрява! Здоровле піддонтане... нема его вже: пити і вмерти і не пити — також вмерти! Так ліпше вже пити і вмерти!“, одначе ся безнадійність і розпука стрічали в глибині его душі відпір. — Та в останніх місяцях его життя і відпору не було вже. М—ра пив, як то кажуть, без просипу. Іноді ранками забігав він до автора брошури майже серед 30 ступенів морозу, в одних подертых кальсохах на босих ногах і в такім самім пальті, накинєнім ледви чи не на голе тіло. Даремна була рада отямитись, та покріпитись чим Бог післав: в ті хвилі натура его жадала тільки алькоголя; і одежа, і грони тоді — усе пропивалось... І смерть, вкінці, зломла сего чоловіка, що мав зеліане здоровле... Смерть ся була дійсно страшна. Не дармо він називав себе „босяцьким, безпритульним поетом“. Серед безпам'ятного стану підняли Манжуру десь на улиці і як мертвого привезли в губернський земський шпиталь... Тіло его, покраєне і порізане при анатомованю на шматки, зложили в просту, з дошок збиту, дошовину і закопали десь там з боку севастопольського кладовища. Все сталось майже так, як віщими думом написав М—ра в своїм стихотворі „Бурлаки“:

Не кадили й не свѣтили Поховали бурдаченьки
І дяки тоді не пили. Край зеленого байрака
Як в недільню раненьку Товариша небораку...

М—ра заслужив ся для рідної етнографії багато. „Не будемо же і ми — кінчить автор брошури — его земляки, невдячними до его пам'яті і постарасмо ся кожний зложити хоч дрібницю на памятник сего безталанного робітника і діяча нашого краю!“
Василь Луквич.

Українсько-руська мова в телеграфній кореспонденції.
Le Journal officiel [урядова часопись] 12-ого н. ст. лютого 1894 р. містить в собі декрет дотичний телеграфній кореспонденції, котрий подає нові порядки подаваня телеграм, відчиняня і замиканя телеграфних бюр, плати за телеграми і т. и. Одна з таблиць прикладених до сього декрету подає спис мов, котрих уживанє дозволенє в міжнародній приватній телеграфній кореспонденції: французька, англійська, німецька, арабська, вірменська, чеська, болгарська, кроатська, данська, словенська, іспанська, фляманська, грецька, жидівська [гебрейська], голяндська, угорська, ілрська, італійська, японська, латинська, малайська, норвежська, перська, українська [le petit-russe], польська, португальська, ромуцька, рутенська [галлицька, le ruthène], російська, сербська, сисяцька, словацька, шведська і турецька. — Як з того бачимо, не порозуміла міжнародна конференція справи що до українсько-руського язика, бо зробила з него два: le petit-russe і le ruthène.

ПОЯСНЕННЯ

одної критичної примітки д-ра Івана Франка.

Є моїм звичаєм, не відповідати на критичні розвідки, що доторкають ся до моїх літературних творів і вважають ся тенденційними. Коли-ж я ось-тепер пишу відповідь на одну критичну примітку д-ра Франка, то діє ся се задля того, щоб подати спростоване похибного его погляду на ту частинку моєї історії руської літератури, де я сказав дещо про літературу апокрифічну.

Справа ось-яка: В першій частині історії руської літератури дав я погляд на повісті й казки, котрі засновувались на літературі орієнтальних народів і на фантастичних творах грецьких. Сюди належать між иншими: повість про Александра Македонського, індійські приказки Пильпая або Стефанід і Іхнатат, казка про багату Індію, повість про Девгенія Акрита, повість про Синагрипа, царя Адорів, історія о Варлаамі і Йоасафі... Свій погляд на отсі повісті і казки закінчив я ось-якою приміткою: „Із огляду сих повістей і казок можна дізнатись, що руські грамотії списували переважно такі твори фантастичні, які змістом своїм для людей неписьменних не були приступними. Ті книжники не дбали про просвіту незрячих братів та й самі кормились недоїдками, що падали з „трапези“ росквітних Візантійців. Така пожива не була хосенна для молоді вдачі народу руського: ему треба було иншої їди, щоби в природнім змаганю покріпшати й заняти одвітне місце в великій родині народів славянських. А вже-ж судилось ему ходити потемки без світла питомої науки ще двісті літ, поки в добі найновішій не засвітила ясна днина відродження національного“ (стор. 234).

Ось-ті мої слова спонукали д-ра Франка, виступити проти мене з докором, мабуть-то я згідно відзиваю ся про староруську літературу апокрифічну. Тим-то докором допрікнув він мене у своїй вступній розвідці до статі „Із старих рукописів“ [„Житє і слово“. Вістник літератури, історії і фольклору. Рік перший, кн. I. Львів, 1894; стор. 134—135]. В тій своїй розвідці пише д-р Франко між иншим ось що:

„В історії 1000-літнього розвитку руського народу бачимо дивний факт: твори старої літератури, писані мовою більше або менше далекою від народної, здобули собі в протягу століть таку популярність серед мас народних, мали такий вплив на духовий розвій тих мас, якого не мали твори новіших „народних“ писателів, не виключаючи й такого генія, як Т. Шевченка. Факт сей може видати ся дивоглядним, навіть не подібним до правди; найновіший історик нашої старої літератури, проф. Ом. Огоновський прямо заперечує его. „Руські грамотії — лише він — списували переважно такі твори фантастичні, які змістом своїм для людей неписьменних не були приступними“, і т. д.... Дивно тільки після сего, як се наші прості люди і доси залюбки читають, переписують та зберігають ті-ж самі „недоїдки, нехосенні для їх молоді вдачі“; дивно, чому різні старі легенди та фантастичні повісті стрічаємо ще й нині в наших краях в таких сільських закутках, де й не доходила нова освіта. Дбали чи не дбали наші старі грамотії о просвіту незрячих братів, а все таки в їх писаннях було щось таке, що вмло їм здобути серце тих незрячих братів, було щось тривке і довговічне, чого аж надто часто нема в творах, котрі походять із „ясної днини відродження національного“ і котрі за 10 літ по їх опублікованню роблять ся бібліографічною рідкістю, мало кому звісною й з титулу. — Ми не думаємо вводити в вияснене сеї появи: досить буде тут єї тільки зазначити. Впрочім новішій студії над тою давньою літературою, а особливо над тою єї частиною, що до недавна навіть не вважала ся літературою, над апокрифами, неканонічними легендами, віршами і т. н. кінцями багато свідгла на сей факт, виказали ясно, що ті мнїні „недоїдки візантійські“ були чимось далеко більшим і глибоким, були могутчою хвилею прогресу, що з різних боків набігали на нашу землю. В них доходили до нас верна дуалістичних ересів маніхейства і богумільства, з їх недоладною мітологією та чистою і гуманною етикою, з їх протестом против клерикальної гордості і заскоруалості і против догматичної виключності візантійського православ'я. В них доходили до нас і з Заходу верна лицарських ідеалів, рене-

сансу і реформадні. Оттим то ми мусимо згідний відзив проф. Огоновського про сю нашу давню безіменну літературу вважати не тільки непауковим і несправедливим, але й шкідним власне для того, що може знеохотити молоде покоління до читаня і студіюваня тих творів“.

Правда, що се тяжкий докір мого колишнього ученика! І от, той докір вражає мене найпаче задля того, що він зовсім без'основний. Др. Франко мабуть зовсім не читав того, що я написав в ось-тій I. частині мого твору про літературу апокрифічну. Пишучи свою студію про „історію о Варлаамі і Йоасафі“, він прочитав висше наведені слова, котрими я закінчив свій погляд на давні повісті й казки. Відтак у вступній розвідці до статі „Із старих рукописів“ заявив він категорично, що я згідно відзиваюсь про літературу апокрифічну. Я-ж натякнув тільки на таких книжників, що не дбали про просвіту незрячих братів, — а такими книжниками були: Іларіон, Никифор, Кирило Турівський, Данило Мних, Данило Заточник, Кирило II, Серапіон, Кипріян, і всякі спорудники тих повістей і казок. А вже-ж про літературу апокрифічну написав я дещо в I. частині історії літератури, стор. 94—96; 105—106; 334—339. Я сказав, що література апокрифічна або тайна (заказана церквою) обіймала переважно легенди із історії старого й нового Завіта (як: казки про Адама, Авраама, Соломона, — Євангеліє Юди, Никодима і т. н.) Далі натякнув я на те, що апокрифічні книги занесено із Греції наперед в Болгарю, де та заказана література ширилась особливо заходами еретиків Богомилів, котрі придержувались переважно науки Маніхейв. Із Болгарії-ж книги апокрифічні переходили в Русь wraz із книгами церковними (I., стор. 95). Відтак сказав я про апокрифічну літературу ось таке: „Література апокрифічна мимо заказів ієрархів ширилась що раз більше не тільки між книжниками, але й між людом неписьменним. Зріст сеї літератури зміг ся особливо по причині недостаті просвіти між людом і задля нетерпимости церкви супротив всяких ліберальніших прояв на полі письменности руської. — Словесність апокрифічна, що первістно основувалась на казках далекого Входу, приймала що раз більше елементів народних, з годом-перегодом ставалась руською і була спільним майном духовим учених грамотіїв і люду неписьменного. Позаяк животворна поезія люду супротив механічного віршованя письменників явилась скарбницею многоценною, то черці й світські священики приймали з устної, простонародної словесности поетичні прираси для своїх проповідій і катехизацій, і тим то склалось таке диво, що священики списували такі твори, котрі могли бути острахом власти церковної, тремтятьо супроти всякої новизни словесної...“ (I., стор. 334—335).

Питаюсь отже тепер д-ра Франка, чи я справді відзивав ся згідно про ту нашу давню, безіменну літературу? Чи-ж ось-той мій погляд на літературу апокрифічну можна назвати „ненауковим, несправедливим, ба й шкідним“? Очеvidячки п. Франко, мабуть незлобивши твір „народовця“, таки „пересолив“ свою критичну розвідку, бо ось дає мені женторську науку, не вважаючи на те, що я про літературу апокрифічну те саме вискакую, чого він мене у вступній своїй розвідці учить.

Д-р Франко гдумить ся із творів, котрі походять із „ясної днини відродження національного“, і каже, що ті твори за 10 літ по їх опублікованню роблять ся рідкістю бібліографічною, мало-кому звісною й з титулу. Між-тим (по его думці) такі апокрифічні казки, як „Соломон і чорти в боцці“ здобули собі таку популярність серед мас народних, мали такий вплив на духовий розвій тих мас, якого не мали й твори Т. Шевченка! Д-р Франко забув мабуть се сказати, що тільки ті твори апокрифічної літератури живуть досіль в памяти народу, котрі переказують ся з уст до уст в мові народній. Такі-ж апокрифічні твори, що їх списано в мові церковній славянській і що зберігають ся поодинокими людьми, здобули собі й доси серце незрячих братів. До таких казок належить і от-ся, що єї видав др. Франко п. в. „Сказантє ш црю Соломонѣ, како закопа вѣсн во єдинной дѣльвѣ тмами темъ тысящами тысящ“ („Житє і слово“, I. стор. 136—138). Рукопис та котрої др. Франко ту казк

винняв, одержав він від селянина Гулейчука з села Іспаса на Буковині. Її списано мабуть в 1732. р., а підписані назви *Hnybory Slusareczuk, Fedor Mochnaczkuk* вказують імовірно на те, що та рукопис була майном ось-тих грамотних мужів. Сам д-р Франко каже, що текст сеї легенди про Соломона і чортів у бочці доси не був звісний (стор. 136), та що от-ся легенда натякає мабуть на оригінал болгарський (стор. 140). Із сего слідує, що вона не могла мати впливу на духовий розвиток мас руського народу. Той збірник, в котрім знаходиться ось-та легенда, мабуть не бачив світла божого від р. 1732. до 1893. і аберегався в Іспасі десь у скрині або й на поді, поки від селянина Гулейчука одержав его д-р Франко. Вже ж бо лова того „сказання“ не арозуміє й дяк церковний, не то селянин буковинський. Так отже годі сказати, що й в тім „сказанні“ є щось тривке і довговічне, чого нема в творах, котрі походять із „ясної днини відродження національного“. Ось-та легенда була-б пропала без сліду, коли-б її не був надрукував д-р Франко. Тільки-ж а переюдом може запоілітись таке, що за яких 20—30 років і той літературний збірник, в котрім надруковано ту легенду, буде такою бібліографічною рідкістю, якою стають твори, що походять із „ясної днини відродження національного“.

Омелья Огоновський.

ЛІТЕРАТУРА.

Дрібні вісти. Київська книгарня Ф. Йогансона видала тепер своїм виштом „Українські повісті“ Григорія Квітки-Основ'яненка. Перей тим вишли заюдом згадаю книгарні его драматичні твори. — Поет наш Ян. Щоголев приладив до друку другу частину своїх ліричних поезій. Широ бажаємо, щоб шан. автор мав змогу як найкорше видати їх друком. — Центр. виділ тов. „Просвіта“ порішив видати повістку Вас. Чайченка під заг. „Іван Едіген“ книжкою, і розіслати її членам за місяць цвітень. — Товариство учителям шкіл висних у Львові має розпочати видавництво латинських і грецьких класиків і для ужитку молодіжї в руських гімназіях. Сими днями має зачатї друкуватись „Юрв. Непос“ в обробленю д-ра К. Лучаківського, а небаюм знов „Іліяда“ і „Одиссея“, що їх приладив для руської молодіжї проф. Іл. Огоновський. Згадаю товариству має передати до друку д-р К. Лучаківський рукопис обіймаючу другу частину „Граматикн латинської“, зладженої після Самолевича-Солтисіа. — В рецензії Ради шкільної кравейої суть отсі рукописи: проф. Петра Огоновського „Фізика для низшої гімназії“ і „Арифметика для III. і IV. гімн клас“, — проф. Іл. Огоновського „Іліяда“ і „Одиссея“, — а також „Граматика грецька“ Фідерера, передожена д-ром Мадлауером і уч. Ром. Цеглинським. На видавництво руських учебників для гімназій призначив кравейої сойм на рік 1894 суму 4.200 злр. а.

Василь Лукич.

ШТУКА.

Ілюстрована Україна. „Нива“, 1893 р. Ч.ла 41—52.

Із життя Запорозької Слхи. *Козаки, повертаючися послв жорского набіа* — І. Іжакевича [41, стор. 917].

На рисунку зображені три морські човна повні козаків, що після в'язного морського походу вертають сі до дому.

Льотисень Пестур — В. Андрєва [42, стор. 945].

Славний наш літописець родив ся в 1059 р., вступив до монаштва в 1076 р., а вмер по 1117 р.

Причини“ Т. Шевченка — І. Іжакевича [43, стор. 973].

Ілюстрація до слів [з „Причини“]: „...А тим часом із діброви | Бояк вибіає; | Під ним колик вороненкий | Насилу ступає“... і т. д. *Запорозьск* — І. Іжакевича [49, стор. 1121].

Рисунк Іжакевича зображає Запорозжя в щоденнім одязі, котрий, як каже французський інженер Болля, в 17-ім віці складав ся з сорочки, шараварів, шапки і свитини, шитої з грубого сукна. В. Л.

ТЕАТР.

Нові твори. Комедія в 3 діях М. Кропивницького, про котру ми згадували в Ч. I. називає ся „Джигун“. — Мих. Старичкий написав нову пєсу „Талан“. В ній зображене життя українських артистів. Головна роля — жіноча. Сю нову пєсу має виставити в Москві пробувша там група М. Садовського. Кажуть, що ся група має дві нові пєси М. Кропивницького і кілька нових опереток. — Написана перед смертю д-ром В. Александровом трагедія „Правдиве коханє“ — сцена на драму іспанського письменця Гальдоса, котрого драма „Реаліда“ дуже похваляла торік у Іспанії. Основа обох робіт однакова: людина до добра рада самого добра повинна керувати нашими винками і переважувати усякий дрібязок людського життя. Ледви одначе покійний автор знав про драму Гальдоса. — Мих. Садовський написав історично пєсу під назвою „Гетьманське поле в'явнє“. Головні дієві особи в ній пєсі — се гетьман Іван Мазепа і Семен Палій. — Д-р Ів. Франко написав комедію в 3 діях з життя сільського вчителя під заг. „Quem Diodeg“.

Василь Лукич.

ТОВАРИСТВА.

Руська Бєсїда у Львові. Загалні річні збори відбулись 20 н. ст. січня с. р. З представлених справоздань годить ся підняти важніші дати: Виділ відбув 34 засідань, на котрих переважно раджено над справами театральними. Члени виділу виїздили від часу до часу до трупи театральної на провінцію. Виділ не залишив дбати про ровній жити товариського і дятого спільно з „Воюном“ і „Клубом Русинок“ уряджував сходини і забави членів товариства. *Догоду* мало товариство 1.436 злр. 69 кр., а *розходу* 1.295 злр. 39 кр. Членів було 116. Театральним фондом орудовано окремо. Ту *приходу* було 22.119 злр. 3 кр., [а зложились на се: підмога кравва 7250 злр., з вистав театральних в I. півроці 6721 злр. 25 кр., в II. півроці 7980 злр. 42 кр., остаток з 1893 р. 167 злр. 36 кр.] Сума *розходу* була 22.845 злр. 57 1/2 кр., тож остає недобір 726 злр. 54 1/2 кр. [Головні позиції розходів такі: гама трупи театральної 15.205 злр. 50 кр., кошти вистав 3.428 злр. 69 кр., перевіз труп 1.240 злр. 23 кр., заюно інвентаря від Ів. Біберовича 500 злр., репертуар театральний 572 злр. 89 кр., друк оповісток і білетів 712 злр. 59 кр., кошти канцелярійні і адміністраційні 601 злр. 15 кр.] *Масшок* „Руської Бєсїди“ збільшив ся о 288 злр. 34 кр., і виносить тепер 5.353 злр. 13 кр., фонд емеритальний артистів виносить 1.578 злр. 95 кр. Що до театру, то виділ заняв ся передовсім організацією самої трупи. Трудности були значні і коштували не лиш багато заходів, але в рівній мірі і матеріяльних средств, що до товариство в перші півроці попало в значний дефіцит. Ний персонал артистичний по можности скомпоставаний. Нові сили вже вироблені; скомпоставано також хори і тепер персонал артистичний складає ся з 28 людей, побіч 8 стало занятих музикантів разом з капельмайстром. Артистичну управу творів народних віддано Костеві Підвисоцькому, опереток А. Стечинському, а адміністрацію театру від цвітня мин. року членови Виділу Ів. Іуляєви. В першім півроці мин. року дьвав театр вистави в Коломиї, Долині, Самборі, Сяноці, Хирові, Устриках і Перемишлі, а в другім півроці в Яворові, Любачеві, Сокалі, Камінці струмилової, Львові і Бродях. Репертуар театральний доповнено дуже значно, а то народними творами, як на пр. Циганка Аза, За двома зайцями, Чабан, Ой не ходи, Грицю, Ут плена, Зайді-голова, Рабина, Украдене щастє, Катря Чайківна, Мужичка. Одначе маюмо всего прийшов виділ до того сумного перебічення, що театрови не достав ще багато дечого, а то не лиш що до сил артистичних до чьсто драматичних вистав, але і що до декораций та костюмів. То все, що переня виділ від давнішої дирекції єсть так недостаточне, або так дуже ушкоджене, що заходить потреба виложити на ту ціль в недалекий часі дуже значні суми. Конечність відновлення декораций і гардероби стає ся тим наглішою, що виділ „Руської Бєсїди“ заюдав в часі вистави кравейої в 1894 р. в окремім будинку, який має станути коштом товариства недалеко площі вистави, давати через кілька місяців вистави. Виділ хотів би, щоби наш театр гідно представив ся як перед своїми так і чужими, тож і задумав увійти в переговори з М. Кропивницьким що до відданя ему артистичної управи на час кравейої вистави, а до трупи театральної заангажувати нові сили або постаратись о як найчисленніші дебюти наших українських артистів. — По уділеню виділові абсолютної розпочалась широка дискусія над справозданями. При обговоренні справ театральних піднесено деякі добрі і злі сторони в'язної адміністрації, але супроти очевидного розвою нашого театру майже усі бєсідники заявлялись за тим, щоби „Руська Бєсїда“ нела дальше управу театру у власнім заряді а не віддавала єї в руки якого предпримця. Що до вистав нашого театру відча: вистави кравейої, то виділ, поробивши підготовляючі кроки, повинен скликати надвичайні збори членів, на котрих би ухвалено потрібний кредит на покрите видатків. — На членів нового виділу вибрані д-р Д. Савчак, радця Т. Бережницький, проф. Іл. Огоновський, Ів. Матіїв, Вол д. Ковальський, о. Ол. Темницький і Ів. Іулай, — а на заступників віділох: Тит Романчук, Ів. Гамота і В. Венгринович.

Руське товариство педагогічне. Загалні збори відбулись у Львові 1 н. ст. лютого с. р. при участі 70 членів. З справозданя доводьмоєсь, що виділ відбув 16 засідань; видав етнографічну карту України-Руси в 2000 прим. роботи Рожанського-Камачовича і приготував другу таку карту, призначену і пригідну для шкіл народних, роботи П. Банаха; приспособив до виданя культурно-історичні очерки старинної Греції і Орієнту; старав ся о заснованє нових філій, з котрих одна в Дрогобиці, заявує ся, а друга в Отинії вже небаюм отворить ся; урядив серию відчитів для женщин з рідної літератури, історії природної і т. и.; поклав основу до заюженя при товаристві музею і архіву учебників і приборів шкільних і т. д. По уділеню абсолютної віділови, держав голва товариства посол Ол. Барвінський відчит про значіє слова у виштовано. Відтак учит. Дм. Дмитерко відчитав свою працю: „Новий план шкільний і підручники“, котра викликала живу і широку дискусію. Далі прийшли внесення. Принято внесенє П. Кирчова, щоби виділ розважив, чи би не удалоєсь зложити такий комітет відчитовий котрий уладжував би відчитів по селах і в той спосіб еднав членів для товариства. На внесенє І. Петришиного поручено віділові засновувати кружки і філії. На внесенє П. Зеліака поручено віділові застанувитись, чи би не дало ся видавати крайшарові книжечки, — удалось до „Просвіти“, щоби поручала „Дзвінок“ своїм читальням, — і старатись, щоби „Дзвінок“ був редагований приступнійше. До нового виділу вибрало: Ол. Барвінського (голова), К. Паньківського, Дмитерка, о. Гіриня, о. Юриця, проф. Матіїва, дир. Е. Харкевича, уч. Литинську, проф. Бізцького і Тисонського, — а заступниками уч. Войковську, Банаха і уч. О. Барвінську.

Товариство „Просвіта“. Ювілейні збори відбулись 2 н. ст. лютого с. р. у Львові. Отворив їх гарною промовою д-р Ом. Огоновський. По різних замітках що до справозданя виділу, уділено відтак ему абсолютну. Потім на внесенє проф. В. Шухевича висказали збори заступам достойного голови найцрише признанє за его 25 літню працю для товариства бурливими і невмовкаючими оплесками. Далі на внесенє цен-

Generated on 2015-08-15 17:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.301121180004172 Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hatitrust.org/access_use#pd-us-google

траального виділу іменовано почесними членами товариства: Мпх. Старицького, К. Устияновича, проф. д-ра Ів. Пулюя, о. Ом. Левіцького, о. Дан. Танячківчича і Тита Реваковича. Відтак прийнято регуляції для читальні „Просвіти“, уважено центр. виділу товариства до есентуального ужиття фонду зелізного на покриті коштів видана карта Україн-Русь, і прийняти одного більше урядника стагодо до канцелярії товариства. Порішено утворити при товаристві секції з тим, щоби поодинокі референти здавали справоздане і вівзано виділ, щоби справоздане розсилав на 14 днів перед заг. зборами. Поручено центр. виділові розіслати до істлужких читальень в краю, котрі не стоять в звязі з „Просвітою“, новий статут товариства, запрошуючи їх до реорганізації на підставі сего статута; вівзано центр. виділ, щоби вибрав комісію до заложення щадничої каси задаткової і анкету, котра збатула би невідрадий стан селянства. Поручено виділові видати популярну географію. П. Кирчів домагав ся введення правописи фонетичної в книжочках „Просвіти“, на що відповів іменем виділу д-р К. Левіцький, що на жадане авторів лишає ся в декотрих видавництвах товариства і правописи фонетичну. — До нового виділу вибрано д-ра Ом. Огоновського [голова], посла Ол. Барвіньського, Вас. Нагірного, о. Ол. Тороського, Петра Огоновського, Ант. Доліньського, о. Ів. Чапельського, Костя Паньківського, Вол. Шухевича, Ів. Верхратського, д-ра К. Левіцького, Ів. Белея і Ост. Макарушку. Заступниками виділових вибрано: Гр. Врецьону, Ос. Маковея, Дм. Дмитерка, Андр. Занька, о. Евг. Гузара і Ів. Франчука. До комісії контрольної вибрано: С. Громницького, Ганинчака і Барановського — Вечером сего дня відбув ся у великій салі „Народ. Дому“ музикально-декламацийний нечер при великій участі членів. — Коло 6-ої год. вечером по зборах удава ся депутация, зложена з 4 членів, а то о. Дан. Танячківчича, Ост. Цурковського, начальника ц. к. суду Петра Липицького і посла Ос. Гуряка до дому голови „Просвіти“ д-ра Ом. Огоновського і вручила ему памятковий дарунок — золотий сигнет. О. Дан. Танячківчич промовив до велими заслуженого голови ось як: „Батьку отамане! Ми, вибрана козацька старшина, принесли Тобі печатку, щоби Ти припечатав нею те письмо, що сьогодні вго написали сердцем загальні збори та просвітна Стч. Прийми, Батьку, сей маленький, щирий дар-жій і працію для просвіти України-Руси!“ Д-р Огоновський, зворушений до сліз, подякував депутациі за таке признане і просив виразити сю подяку товариству. Відтак о. Цурковський вручив невеличку суму, вібрану між членами товариства і просив розділити між убогу шкільну молодіж.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подає Василь Лукич.

а) книжки.

Д-ра Осипа Ростафинського Ботаніка шкільна на класи низш. На язык руский переложив Іван Верхратський. — У Львові, 1894 р. 75 + 5 нєн. стор. 8^о. Ціна опр. прим. 70 кр. або 1 кор. 40 сот.

Рідна стріха ілюстрований літературний збірник видав Василь Лукич. — Коштом тов. „Просвіта“. У Львові, 1894 р. 120 + 4 нєн. стор. 8^о. Ціна 25 кр.

Зміст: I. *Бєлєстритика*: Ів. Спілки — Переселенці. В. Чайченка — Маруся. Павла Граба — Христос воскрес! Т. Устенка-Гармаша — Чудак. Ол. Бердявої-Вас. Лукича — На святій вечері. Мордовця-Білава — Українська „улиця“ і москальманія. II. *Поезиі*: В. — З пісень про рідний край I—III. Степ. Рудавського — Павло Апостол. Волод. Лісковацького — Старий гетьман. Люд та коріна. Панця і дівчина [з Ад. Мішкевича]. О. Філаретова — Заспів до поеми „Іван Богу“*. Співати буду. До *.*. Вас. Лиманського — На прощання з Україною. Під стріхою убогою. Три деревини. Павла Граба — Ідеали. Переклади: З Омучевського — Думи засланця I—IV. З Жадовської — Нива. З Тютчева — Осінь. З Нікітина — Зимова ніч. Д-ра Волод. Александрова — Діди [поема Ад. Мішкевича, перша половина другої частини]. Євг. Гребіани — Сонце та вітер. Ведмежий суд. Лебідь та гуси. Ячмінь Будяк та конопличка. Вовк і огонь. III. *Статі літературно-наукові*: В. Чайченка — Євген Гребіана, український письменник. Ол. Тороського — Про катакомби. Ів. Спілки — Бавовна. Замітні Русини: Корнїло Устиянович, Мих. Старицький, Ол. Корсун, Д-р Юл. Цєлевич [статя д-ра К. Лучаківського] і Іван Белей [статя Василя Лукича]. IV. *Вєлячи*: Сьмішне. Дещо про асекурацію і товариство взаім. обезп. „Дністер“.

Повнь. Оповідане зь життя малоруского люду написавь Данило Лепкий [Бібліотека для рускої молодежи. Выпускъ I. Томъ I.]. — Коломия, 1894 р. 45 стор. 16^о. Люно. Оповідане Франца Гофмана на руску мову перевєвъ Іванъ зь Верєвъ. [Бібліотека і т. Д. Выпускъ I. Томъ II.]. — Коломия, 1894 р. 112 стор. 16^о. Ціна обох томів разом брошурованих 35 кр.

Справоздане зь діяльности Товариства „Просвіта“ за часть вѣдъ 1. сьчня 1892 до 31. грудня 1893 року. — Львів, 1894 р. 54 стор. 16^о.

Антонович В. Б. *Матеріали по археології Росії*, изд. Имп. Археологич. Комиссією. № 11. Древности юго-западнаго края. Розкопки вь странахъ древлянъ. — 3 7 плянами і 47 політипажами. Петербург, 1893 р. 78 стор. 4^о. Ціна 2 карб.

А. Д. Бертъе Делагаръ. *Матеріали по археології Росії*, изд. Имп. археологическою комиссією. № 12. Древности южной Росии. Разкопки Херсонеса. — 3 7 табл. і 2 політп. Петер., 1893 р. 64 стор. 4^о. Ціна 2 карб.

Запорожский атаманъ Грицко Нечай. — Видане Т. Кузина. Петер., 1893 р. 95 стор. 16^о.

И. М. Ж. *Князь Владимиръ красное Солнышко*. Повѣствованіе о томъ, какъ онъ княжилъ въ стольномъ градѣ Києвѣ и хрестилъ свя-тую Русь. — Вид. Морозова. Москва, 1893 р. 36 стор. 16^о.

Маркевичъ А. И. проф. *Южная Русь при Екатеринѣ II*. — Одеса, 1893 р. 31 стор. 8^о.

Милорадовичъ В. *Рождественскія святки въ сѣверной части Лубенскаго уѣзда*. — Полтава, 1893 р. 24 стор. 8^о.

Сборникъ снимковъ съ предметовъ древности, находящихся въ г. Києвѣ въ частныхъ рукахъ. Серия 2-я. Вып. II. — Київ, 1893 р. 33 стор. 4^о.

Срезневскій В. *Украинскій альманахъ*. — Київ, 1893 р. 14 стор. 8^о.

Степаненко Н. Н. *Хата и другіе рассказы*. — Ромни, 1893 р. 87 стор. 16^о.

Сумцовъ Н. Ф. *Современная малорусская этнографія*. Часть 1-я (съ портр. А. А. Потебни). — Київ, 1893 р. IV + 168 стор. 8^о.

Ястребовъ В. *Малорусскія прозвища херсонской губернии*. Этнографическій очеркъ. — Одеса, 1893 р. 17 стор. 8^о.

А. Л. Лазаревскій. *Описание старой Малороссии*. Матеріали для истории заселенія, земледѣлія и управленія. Томъ второй. Полъг. Нѣжинскій. — Київ, 1893 р. 2 нєн. + IV + 251 + XXV + 5 нєн. стор. 8^о. Ціна 3 карб. 50 коп.

Памяти Ив. Ив. Манжури. А. М. — Катеринослав, 1893 р. 8 стор. 8^о. Laszka. *Napisał Włodzimierz Wysocki*. Wydanie trzecie. — Київ, 1894 р. 93 і 3 нєн. стор. 16^о. Ціна 50 коп.

Hunkiewicz Klemens dr. *Die Kilmweberei und die Kilmweberschule des Wladyslaw R. v. Fedorowicz in Okno*. — Відень, 1894 р. 107 стор. 8^о. Ціна 1 зр.

б) периодичні видання.

Правда [1894. Том XX. Выпускъ 59. За місяць січень. Стор. 1—72 в 8^о]. Зміст: 3 новим роком. Перед бурєю, історичний роман-кінця XVI. в. Л. Старицької. Записки або журнал Т. Г. Грушевського-Шевченка. Народня освіта по Київщині, Чуб-а. Російський Банк селянський і его вага на Україні, В. Ф. Огляд політичний за рік 1893, В. Ф. Божественна комедія, Дантова поема в перекладі Сивенького. Мальованія етовб, вірш Леоніда Глібова. Вісти з Катеринослава. Сучасна хроніка. Народні російські журналістики про Україну-Русь за 1893 р., Ів. Сердешного. Переписка Редакції і оповіщення.

Переписка Редакції.

Вп. М. Оленни. Твори В. А.—ова в Галичині друковались тільки в „Зорі“. Вп. П. Граб. Письмо і карточку, слаибі Вам, одержали. Вп. Леонід Григорів. Для нас неприємне. Друк „Словаря“ скінчив ся в 1894 р. Условини переділати виписані в заголовку „Зорі“. Вп. Мих. Коцюбинський. Дожидаємо обіцяної статі. Вп. К. Мельник. Катаголь, слаибі Вам, одержали. Вислали давнішє примірники передав д. К. П. адресатам. Вп. Залужний і М. Михайлович. Непридатне. Вп. П. Наджин. „Каленник“ вже вислали, а „Трогрьєского вєводу“ поручили Адміністрації Вам звернути. Вп. М. Комаар. Пригадуємось ласкавій памяти і просимо о сповненє обіцянки. Вп. Ів. Спілка. Збірка вже вишла. Зміст подамо в Ч. 4. „Карту“ годі переслати. „Невістку“ згодом надрукуємо. Вп. Микола Ко-дан. Як вже ми звіщали, рукопись „Береви“ в у нас і буде надрукована. Вп. Т. Полещук. Вже в Ч. 1 завідомили ми Вас, що стихотвори неприємні і друковані не будуть. Рівно-ж вірш „Памяти“ неприємний. Рукописи звертаємо тільки за попередним надісланим порта. Вп. Іван Осюлянин. Вірші для нас неприємні. Саме тепер вишла українське руська граматика д-ра Стоцького; з перемлюю коштовати ме 2½ карб. Вп. Боля. В справі Вашої статі вислали ми Вам обширне поясненє. Вп. Сич, Залізник і Ситенко. Надіслані поезії нам неприємні. Вп. Федоренко і інші. Ви, дд. грубо помиляєтесь, наколи думаете, що ми, приймаючи від Вас преумерату на „Зорю“, обовязуємось тим самим окрім послань часописи, ще й містити кєпські і нічо не вартні Ваші „стихотвори“. Останними часами стали деякі панове, що у них нема зовсім ніяко кєбети до писаня а тим менше до „стихотворств“, засипувати нас ріжними „поезіями“, і як самі кажуть, пробувати, не знають котрий вже рах-паста. Тим нещасливим „поетам“ мусимо заявити, що в нас нема час-таких творів ані читати ані на дотячні запитаня відповідати. Вп. П. Край-нюк. Тим, що таке кажуть, вияснїть, що мова літературна а людова — не одно і то само. Вп. Мигдїй. Для „Зорі“ слабе. Опроче маємо довол. Вп. С. з К. Багато правдивого чутя, одначе форма поєдуки слаба. Н-увїде до „Зорі“. Вп. М. Лобода. Просимо відповісти на наше письмо Вп. Редакція „Кіевской Старини“. Коли-ж дїждемось Вашого журналя Вп. Боров. в Одес. Аркуші „Словаря“ можна рекламувати. За рисунок для „Зорі“ дуже дакувати мемо. Мали цензура не пускає. Вп. Лихач в Гнилян. Словницю вислали. Вп. Д. С. в Одес. Можна, але не знаєм адреси. Вп. Лосят. в П. Можна. Вп. Лобода. Вислали.

З сим Числом розєслано додаток: „Словарь російськє українськїй“, том П-ий, арк. 4-ий.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

За редакцію відповідає: Осип Маковей.

Видає Наукове Товариство ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка — під надзором К. Бєднарського.